

DOCUMENTA HISTORICA

QUÆ

AD SANCTUM THOMAM CANTUARIENSEM PERTINENT.

I.

CAUSA INTER CANTUARIENSEM ARCHIEPISCOPUM ET EPISCOPUM LONDONIENSEM.

Archiepiscopus dicit se publice excommunicasse A Londoniensem episcopum, ex justis et notoriis causis : scilicet tanquam incentorem schismatis, manifestumque turbatorem ecclesiasticæ pacis, et reum inobedientiæ jugis. Asserit enim eum, schismatis occasione, quosdam Ecclesiæ rebelles et ecclesiasticarum libertatum oppressores manifeste fovisse, canonesque ac mandata sua de coercendis et puniendis illis palam hactenus contempsisse. Propter hæc velut manifesta, sicut ait, et notoria, nec etiam ordinem judicarium in ejus excommunicatione servandum putavit, sed, licet absentem, ignorantem et indefensum, licet inauditum, licet nec citatum nec communitum, juste tamen et canonicè, sicut allegat, damnavit, tanquam operum evidentia de crimine suo confessum. Scribit enim Ambrosius : « Manifesta accusatione non indigent. » Item Stephanus papa : « De manifesta, » inquit, « et nota plurimis causa non sunt querendi testes. » Sicut de fornicatore Corinthio sanctus exposuit Ambrosius : « In aliis quidem non est iudicis sine accusatore damnare, quia Dominus Judam, cum esset fur, quia non est accusatus, minime abiecit. Cognito autem prædicto opere fornicatoris, pellendum eum de cœtu fraternitatis Apostolus censuit. Omnes enim crimen sciebant; publice namque novercam suam loco uxoris habebat. In qua re nec opus erat, nec tergiversatione aliqua crimen tegi poterat. De quo Apostolus : *Absens, inquit, facie, præsens autem auctoritate Spiritus qui nusquam deest, jam iudicavi ut præsens, eum qui hoc admisit, tradi Satanæ in interitum carnis.* » Juxta quod item Nicolaus papa ait : « Quæ Lotharius, » inquit, « rex fecit, accusatione non indigent. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, » etc. Dimiserat siquidem uxorem propriam, et aliam superinductam publice tenebat; sicque, licet nec accusatus nec citatus, canonicè tamen excommunicatus est.

Similiter itaque, quamvis præter ordinem judicarium, recte tamen a se damnatum Londoniensem episcopum asserit archiepiscopus; tanquam schismatis studio manifestum pacis ecclesiasticæ perturbatorem, et publice, opere contemptus, ipsorum canonum et suorum mandatorum inexcusabilem transgressorem.

Quod enim pacem ecclesiasticam manifeste perturbavit, hinc arguit: quod, cum dominus rex contra sacras leges et canones ac Ecclesiæ libertates plurima sibi de consuetudine regni servanda publice in concilio suo commemoraverit, et ab episcopis exegerit, idem episcopus, ut asserit, factus ibidem tanquam canis mutus non valens latrare, non ascendit ex adverso nec posuit se murum pro domo Domini, B ut staret in prælio; sed etiam, quod longe deterius est, prætextu schismatis Romanæ Ecclesiæ, regi condescendendum suadere palam enisus est, cœpiscoporum animos ipse potissimum enervans quos potissimum et debuit et potuit ad contradicendam animare, sicut inter eos potestate primus et auctoritate præcipuus. Quod eum affirmat fecisse, non ob aliud quidem, nisi ne gratiam regis amitteret, quam tunc præ cæteris obtinebat, cum econtra sic ait Anacletus: « Nihil sit illo pastore miserius, qui luporum laudibus gloriatur, quibus si placere voluerit, atque ab his amari delegerit, erit hinc ovibus magna pernicies. » Itaque, sicut prosequitur, per episcopi conniventiam rex factus audacior, et ad exigenda, quæ non decuit satis, ardentior, cum aliquandis cæteri substitissent, ipsis deinceps offensus, durus, C terribilis, et in multis adversus esse cœpit. Eundem autem episcopum in uberiores satis familiaritatem admisit. Sic igitur infert indubitabile palam esse, quod Ecclesiæ pacem turbaverit. « Facientis enim, » ut ait Joannes papa, « procul dubio culpam habet, qui, quod potest corrigere, negligit emendare. » Scriptum quippe est: « Non solum qui faciunt, sed

etiam qui consentiunt facientibus, participes judicantur. Negligere enim, cum possit quis deturbare perversos, nihil aliud est quam fovere: nec caret scrupulo consensionis occulte, qui manifesto facinori desinit obviare. » Item Innocentius: « Error cui non resistitur approbatur, et veritas cum minime defensatur, opprimitur. » Item Gregorius: « Consentit erranti, qui ad resecanda quæ corrigi debent non occurrit. »

Deinde, sicut prosequitur archiepiscopus, cum formidabili metu et multis oppressionibus dominus rex in exactis obtinisset, idem archiepiscopus non multo post metus instantiam reversus ad cor, et dolore cordis tactus intrinsecus, nec sui vel suorum reveritus pericula vel damna, ubi exsilium subiit, ibi acerrimam de promissis contra dominum et Ecclesiam pœnitentiam agens, post sui suorumque proscriptionem, et post expectationem annuam, in eorundem promissorum exactores, observatores, eisque consentientes, generaliter et publice sententiam anathematis dedit. Quam ut per Angliam denuntiaret, in vi obedientiæ mox episcopo Londoniensi, suffraganeorum episcoporum decano, scripsit et injunxit; mandans eisdem et aliorum quorundam, quæ secundum Deum erant, executionem, in virtute similiter obedientiæ. Qui, sicut ait, nihil mandatorum implens, sed tergiversationibus quibusdam aperte subterfugiens, sicque operis evidentia crimen suum manifeste confessus, aperte sententiam excommunicationis incurrit. Canonum siquidem violatores et eis consentientes, sub anathemate constituit Adrianus papa dicens: « Generali decreto constituimus, ut execrandum anathema fiat, et velut prævaricator fidei catholicæ semper apud Deum reus existat, quicumque regum, vel episcoporum, aut potentum deinceps, Romanorum decreta pontificum in quoquam crediderit vel promiserit violanda. » Item Damasus papa: « Violatores canonum graviter a sanctis Patribus judicantur, et a sancto Spiritu, cujus instinctu dictati sunt, damnantur: Quia Spiritum sanctum blasphemare non incongrue videntur, qui contra eosdem sanctos canones aliquid vel agunt vel loquuntur, vel facere volentibus consentiunt. » Item Gregorius: « Nulli fas est vel velle, vel posse transgredi apostolicæ sedis præcepta. Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus, quisquis apostolicis voluerit contraire decretis; nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris a sancto ministerio fiat. Non de ejus judicio quisquam postea curam habeat. Damnatus a sancta et apostolica Ecclesia sua, inobediencia atque præsumptione, a quoquam esse non dubitatur, qui non solum præfatæ sanctæ Ecclesiæ jussionibus parere debuit, sed etiam aliis, ne præterirent, inculcare. Sitque alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluerit apostolicis obedire præceptis. »

Hunc etiam reatum, ut archiepiscopus addit, sibi palam episcopus auxit, cum mandata sua, de prosequendis quæ secundum Deum erant, tam contu-

maciter tamque frustratorie declinavit, et manifeste subterfugit. Unde tanquam notorie reus, statim, ordine judiciario prætermissis, non indigne nominatim est excommunicatus.

Episcopus contra: Sententiam excommunicationis in se quamvis de facto latam, de jure tamen tenere negat, velut aperte contra jus et ordinem legum et canonum datam. Multoties siquidem, etsi de facto detur, nullatenus tamen apud Deum, vel apud homines ligat: veluti si quis excommunicetur ut compellatur ad malum; verbi gratia ut schismaticus aut hæreticus fiat aut permaneat. De talibus enim ait papa Gelasius: « Cui est illata sententia, deponat errorem, et vacua est: si injusta est, tanto ea curare non debet, quanto apud Deum et ejus Ecclesiam neminem iniqua sententia gravare potest. Ita ergo se ea absolvi non desideret, qua se nullatenus ligatum videt. » Si quis item vel majorem, vel parem sibi, vel alterius parochianum excommunicet; patet quod nullum eorum aliquatenus excommunicatio tenet; scribit enim Calixtus papa: « Nullus alterius terminos usurpet, nec alterius parochianum excommunicare præsumat. » Quare talis excommunicatio nec rata erit, nec vires ullas habebit, cum nullus alterius judicis, nisi sui, sententia tenebitur: ubi sicut in concilio, apud Compendium, pro communi utilitate statutum est: « Cum alter episcopus alterius parochianum, causa deprædationis excommunicaverit: item et qui a prælato suo in causa qualibet ad majorem audientiam appellat, jam ejus jurisdictioni quantum ad causam illam non subjaceat. » Et ideo sicut nec judicari, sic nec etiam excommunicari, propter eam, ab illo deinceps potest, aut debet. Ut enim decrevit Sixtus papa: « Quoties episcopi se a comprovincialibus suis, vel a metropolitano prægravari putaverint, aut eos suspectos habuerint, mox Romanam appellent sedem, et interim eos nullus excommunicare præsumat. Quod si aliter a quoquam fuerit præsumptum, nil erit, sed viribus carebit. » Moris etiam quandoque fuit, in excommunicationis sententia, sicut et in aliis, ut eam suspenderet appellatio, post etiam mox interposita. Siquidem in Digesto scriptum est: « Integer status esse debet provocatione interposita. » Ergo etsi abstinere ordine quis jussus sit, et provocaverit, potest interim participare, cum sit hoc constitutum, et sit juris, ne quid pendente appellatione moveatur; juxta quod et adhuc obtinet, ut, si quis clericorum ab officio fuerit suspensus, et appellaverit, interim pro suspensio non habeatur; sicut nec degradatus pro degradato, nec de beneficio privatus, pro privato. Secus autem ideo forte jam obtinet in excommunicatione, quia secum habet sui executionem; quia mox eliminat ab Ecclesia, et loquendi jus tollit. Provocari non potest ab executione sententiæ, propterea nec ab excommunicatione. Quainvis autem sequens appellatio non suspendit excommunicationem, procul dubio tamen præcedens eam impediri fieri possit. Licetque de facto subsecuta fuerit,

ipso jure tamen eam infirmat, et irritam facit; quia A
 pristinum statum prorsus integrum appellanti custo-
 dit. Item excommunicationem contra censuram et
 ordinem canonum factam nullius esse momenti con-
 stare debet. Ordo quippe servandus est: sic enim
 statuit Adrianus papa: « Nemo suspendendus est a
 communione, nisi evocatus ad causam minime oc-
 currerit. » Item in concilio Parisiensi: « Nemo præ-
 proprie vel præpostere scilicet nec commonitus, nec
 convictus, est judicandus. » Item Augustinus: « In
 episcoporum concilio constitutum est, nullum cleri-
 cum, qui nondum convictus est, suspendi a commu-
 nione debere, nisi ad causam suam examinandam se
 non præsentaverit. » Item: « Nos quemquam a com-
 munionem prohibere non possumus, nisi aut sponte
 confessum aut convictum. » Itaque cum excommu-
 nicatur qui nec convictus est, nec confessus, imo
 nec auditus, imo nec citatus, imo nec commonitus;
 talis siquidem excommunicatio nihil virium habere
 recte credi debet, veluti contra canones vel ordinem
 ecclesiasticum facta. Sicut et « prolatam » ut in
 codice legitur, « sententiam contra solitum judi-
 ciorum ordinem, auctoritatem rei judicatæ non ob-
 tinere certum est. » Item: « Ea quæ statuuntur ad-
 versus absentes, non per contumaciam scilicet, de-
 nuntiationibus nequaquam ex more conventos, judi-
 catæ rei firmitatem non obtinere. » Quod utique
 multo ferventius in excommunicatione tenendum
 est; quæ quanto terribilius immaniusque præcipi-
 tal, scilicet in diaboli potestatem, in ipsam etiam C
 æternæ mortem, tanto magis contra ordinem non
 est præcipienda: præsertim in episcopum, qui nec
 excommunicari nec etiam audiri debet nisi in syno-
 do: sicut testis est Julius papa: « Nullus episcopus, »
 inquit, « nisi in legitima synodo pulsatus, audiatur,
 vel judicetur, vel damnetur. » Item Zephirinus
 papa: « Quilibet episcopus non prius audiatur, vel
 judicetur, vel excommunicetur, quam regulariter
 vocatus sit ad suorum conventum episcoporum, et
 per eos ejus causa rationabiliter discernatur. » Item
 Hyginus papa. « Nullus metropolitanus, absque cæ-
 terorum omnium comprovincialium instantiâ, de
 causis episcoporum aliquid agat, quia irritæ erunt,
 aliter actæ, quam in conspectu omnium ventilatæ. »
 Item Calixtus papa: « Si quis metropolitanus, nisi D
 quod ad suam solummodo propriam parochiam per-
 tinet, sine concilio comprovincialium omnium epi-
 scoporum, agere tentaverit, irritum erit et va-
 cuum. »

In crimine quidem notorio, quod et præter ordinis
 observationem recte detur excommunicationis sen-
 tentia, sicut allegat archiepiscopus, nec diffidetur
 episcopus. Crimen autem notorium in se prorsus
 diffidetur, scilicet ecclesiasticæ perturbationis et in-
 obedientiæ. Pacem enim Ecclesiæ, sicut affirmat,
 nullatenus turbare studuit, sed, quantis consiliis et
 auxiliis potuit, fovere et augere laboravit. Nec oc-
 casione schismatis in aliquo malignatus est contra
 Ecclesiam. Sed ne schismatis malum etiam Angliam

occuparet, sicut sæpius vult, ob domini papæ et Eccle-
 siæ Romanæ fidelitatem, non superbe, non contem-
 ptiose, non nimis severe agendum sensit et egit: tole-
 rabiliorum reputans in quibusdam dissimulationem,
 et ad tempus patientiam, quam separationis augere
 perniciem, ipsius etiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ,
 quæ diebus his pleraque dissimulavit et sustinuit,
 secutus exemplum, et documenta sanctorum. Ait
 enim Urbanus papa: « Ubi multorum strages jacet,
 subtrahendum est aliquid severitati. » Item Augus-
 tinus: « Ubi per graves dissensionum scissuras, non
 hujus aut illius hominis est periculum, sed populo-
 rum strages jacent, detrahendum est aliquid severi-
 tati, ut, majoribus malis sanandis, charitas sincera
 subveniat. » Idem: « Cum quisquam fratrum et
 Christianorum in Ecclesiæ societate constitutorum,
 in tali peccato deprehensus, ut anathemate dignus
 habeatur: fiat hoc ubi schismatis periculum nul-
 lum est. » Idem: « Non potest salubris esse cor-
 rectio, nisi cum ille corripitur, qui non habet so-
 ciam multitudinem. » Et infra: « Consilia separatio-
 nis et inania sunt, et pernicio, atque sacrilega:
 quia impia et superba sunt, et plus perturbant infir-
 mos bonos, quam animosos malos. » Hæc itaque,
 sicut ait episcopus, ipse secutus, si quid contra
 Ecclesiam exactum vel actum novit, non mox consen-
 sionis culpam contraxit, vel penam meruit, si non
 restitit, si non defensavit, si non vindicavit, cujus
 hoc officium fuit. Non enim quidquam timide, vel
 malitiose quidquam omisit, sed utiliter et consiliose
 quædam dissimulans, quædam sustinens, sæpius
 etiam dominum regem intrepide, sed benigne, con-
 venit; multis etiam terrendo, (sed non commovit);
 ponens, sicut instruit Augustinus, ante oculos Dei
 judicium; terrens cruentam conscientiam, et sim-
 plicem suadens penitentiam. Multa multoties vel
 non fieri, vel corrigi, modestia supplicationis obti-
 nuit, quæ nullatenus impetrasset, si devium contem-
 tionis et severitatis incessisset. Cui non debet in-
 vitium deputari, vel ad odium retorqueri, si domini
 regis gratiam sibi quæsitit aut servavit; præsertim
 cum apud eum nulli nocuerit, et multis sæpe pro-
 fuerit. Quod multo levius, et plenius archiepiscopo,
 tanquam specialius dilecto, potuisset evenisse, si mo-
 destiæ et humilitatis viam voluisset elegerit. Non
 itaque, sicut infert episcopus, officii sui neglector, vel
 canonum contemptor, aut violator fuit; quia, si quid
 forte tunc egit necessitate, non tamen voluntate.
 Violatores autem canonum definit Damasus papa
 « qui contra eos non necessitate compulsi, sed vol-
 untarie faciunt vel facientibus consentiunt. » Et,
 sicut ipse ait, nec mala fecit nec malis consensit,
 sed, quatenus licuit et utile credidit, quantum po-
 tuit obviavit, implens illud prophetæ: « Recedite,
 exite, et immundum ne tetigeritis. » « Quid est. »
 ait Augustinus, « tangere immundum, nisi consen-
 tire peccatis? Quid est autem inde exire, nisi fa-
 cere quod pertinet ad correctionem malorum, quan-
 tum pro ejusque gradu atque persona salva pace

feri potest? Displicuit tibi quod quisque peccavit? non tetigisti immundum. Redarguisti? monuisti? corripuisti? adhibuisti etiam, si res exegerit, congruam, et, quæ non violet, disciplinam? Existi inde. Hec est immundum non tangere, et voluntate non consentire, et ore non parcere. » Idem : « Neque consentientes sitis malis ut approbetis, neque negligentes ut non arguatis, neque superbientes ut insultanter arguatis. » Item : « Quisquis vel, quod potest, arguendo corrigit, vel, quod corrigere non potest, salvo parvi vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat : omnino liber, prorsus securus, penitus est alienus. » Item : « Ita, quis malis sociatur, si mali aliquid cum eis committit, aut committentibus favet; si autem neutrum facit, nullo modo sociatur. Porro, si addat tertium, ut justus in misericordia corripiat, vel, si eam personam gerit, et ratio conservandæ pacis admittit, etiam coram omnibus arguat; removeat, vel ab aliquo gradu honoris, vel ab ipsa communione sacramentorum, plenissime officium implevit. Ubi autem cætera impediuntur, illa duo retenta semper incorruptum custodiunt; scilicet ne faciat malum, nec approbet factum. » Ex his itaque se non solum a reatu consensionis malorum excusatum probat episcopus, sed etiam manifestum in se modestiæ providentiæque præfert indicium, dum mala melius tulit, quam si etiam foras extulerit, et per hoc imminens schismatis argumentum impedit.

Plus etiam dicit, quod exactionibus domini regis non mox vel condescendit, vel condescendum suasit; sed, cum coepiscopis, non minori periculo, nec impari sollicitudine substitit, donec, aliquandiu post, communit, ob sedandam regis iram et vitandam Ecclesiæ turbationem non minimam, placuit ut regias consuetudines promitterent generaliter omnes, non expressim aliquas (quia expressa nocent, non expressa non nocent) : consuetudines etiam nomine tamen bonas intelligentes. Cum autem dominus rex, quales voluit, post expressisset, et in scriptum rede-gisset, id sigillis archiepiscoporum et episcoporum confirmari petens instanter et urgens graviter post multam et integro die cum episcopis protractam hæsitacionem, tandem archiepiscopus sine cæteris solus succubuit, et acquievit. Ipse viderit, si digne metum aliquem honori Dei et ordini suo præ-tulerit; si fidem etiam domino papæ et Ecclesiæ Romanæ servaverit, ad quam arctius de speciali juramento tenetur. Viderit etiam si, post Scyllæam voragine, non etiam Charibdim inciderit, cum omnem promissionem regi deinde ruperit. Horum omnium se participem et reum negat episcopus, in centoremque schismatis, et perturbatorem pacis Ecclesiæ, tam vere quam probabiliter diffidetur.

Ab inobedienciæ quoque crimine se non minus excusat.

Quidquid enim mandatorum archiepiscopi vidit non lædere statum Ecclesiæ, diligenter, ut asserit, exsecutus est, magis ex officio suo, quam ex obedi-

tiæ debito; quippe ut ad quam se ei non teneri constanter affirmat. In cæteris vero, quorum exsecutio poterat schismatis malum augere, substitit; tum quia necessarium fuit, tum quia ad exsequendum se teneri non credidit; et, licet si ex abundanti, tamen ut undique plenius muniretur, semper ante mandatorum susceptionem, contra cuncta Ecclesiæ regni que ac sui gravamina dominum papam appellavit, ejus audientiam eligens. Cumque trans mare postea coram legatis apostolicæ sedis appellationem prosequi præsto esset, sed non esset qui vel contradiceret vel judicare vellet, incontinenti denuo cum præsentibus coepiscopis appellationem innovavit. Quam dominus papa, per litteras ipsorum et legatorum sibi nuntiatam postmodum ipsis remisit; et eos ab ejus persecutione prorsus absolvit; pacemque ac inducias contra archiepiscopum, quousque in gratiam regis rediret, per litteras suas indulsit. Cum autem interim rumor insonuisset de novis quibusdam minis et molitionibus archiepiscopi, ne posset episcopus, sicut ante, aliquo modo quasi præventus inodari, mox iterum publice provocavit, et omnino recusans ac declinans archiepiscopum, tanquam ex manifestis causis jure sibi suspectum, audientiam domini papæ præelegit. Sic igitur, ut infert, etsi tenetur ei obedire, non tamen aliquatenus inobediens potest deprehendi; præsertim cum non frustratorie, sed juxta necessitatem semper præveniens appellatio, sibi contra crimen inobedienciæ remedium foret et excusatio : præsertim etiam cum eandem appellationem prosequi nunquam subterfugerit, nec adhuc subterfugere velit.

Sed nec etiam obedire quidquam omnino se debere sentit et asserit. Siquidem ex professione quam Theobaldo, bonæ memoriæ archiepiscopo, fecit in Herefordiensi civitate, se tentum non esse dicit, nisi dum Herefordiensis episcopus exstiterit; quod cum esse desiit, omnino per dominum papam liber et absolutus desiit, et ex ea professione teneri, tanquam tacite, licet non expressim, ad tempus facta, scilicet dum inde maneret episcopus. Cujus rei fortissimum argumentum esse, quod utique non teneretur, si alterius provinciæ fieret episcopus. Sæpius promissionibus conditiones quædam inesse tacite intelliguntur, quamvis non exprimentur, veluti cum dos alicui, propter certam matrimonii spem, absolute promittitur. Non minus enim subest tacita conditio, scilicet ut ita demum promissio teneat, si nuptiæ sequantur. Item, ut in Digesto est, cum inter locatorem et conductorem convenit, ne conductor inter tempora locationis de fundo expellatur; quamvis nihil exprimat de solutione pensionis, tamen verisimile est ita convenisse de non expellendo conductore, si pensionibus pareat et, ut oportet, colat. Cum autem, ut adjungit episcopus, ad Londoniensem sedem translatus professionem archiepiscopo minime fecerit, nihil equidem ei debere dicit, scilicet nec suo, etiam Londoniensis Ecclesiæ nomine. Semel enim liberatus, nec per eam in po-

testatem recidit, sicut nec de jure fori filius familiae, cum extraneae personae filius adoptivus sit, secum tamen patrem adoptivum in potestatem trahit. Magis autem per eam ipsam liberatam dici convenit: praesertim cum de jure non filia, sed mater Cantuariensis Ecclesiae sit; sicut et a prima constitutione Ecclesiae in Anglia, diebus quinquaginta duorum apostolicorum fuisse perhibetur, et in scriptis authenticis legitur: sicut etiam beatus Gregorius, in ea Christianitatem renovans, censuit et ordinavit ut deinceps esset prout ejusdem scripta testantur; quamvis secus obtinuerit, occasione paganitatis quae mox Londoniae nequivit extirpari. Propterea sedes archiepiscopalis praeter ordinem esse coepit, et hactenus manet, Cantuariae: ubi primo renovata est, et inde paulatim per Angliam propagata, reclamantibus tamen assidue Londoniensibus episcopis. Sic igitur bona fide, justisque rationibus se liberum proclamans episcopus, velut semel per auctoritatem apostolicam manumissus et exemptus, nec unquam deinceps novae subjectionis servituti suppositus, et inobedientiae se reum in nullo probat, tanquam nec obedientiae debitorem.

Si replicat archiepiscopus quod saltem tanquam apostolicae sedis legato sibi tenebatur obedire, contra id episcopus oppositae appellacionis et recusacionis obstaculum objicit: qui se solum domino papae deinceps subjectum fuisse manifeste convincit. Addit etiam quod jure legationis nondum habet archiepiscopus jurisdictionem in Anglia. Siquidem Romanae sedis legatus ut legatus Caesaris est, scilicet praeses vel corrector provinciae vel proconsul. Sic autem in Digesto est: « Proconsuli jurisdictione, scilicet contentiosa, prius non competit quam in provinciam venerit. » Item: « Praeses in provinciae homines tantum imperium habet, et hoc, dum in provincia est. » Nec igitur, ut infert episcopus, potest aliquatenus archiepiscopus ut legatus in Angliam advertere, cum nec in ea sit, nec in eam post tempus legationis venerit.

Sic itaque concludit episcopus sententiam excommunicationis in se latam nullatenus tenere: tum quia prius praeter ordinem lata est, cum in se nihil notorium criminis sit, tum quia prius appellavit, tum quia de archiepiscopi jurisdictione non sit.

Archiepiscopus ad haec: Quamvis, inquit, praedicta in episcopo notoria non sint, quia tamen publice de eo dicuntur et creduntur, ob ea juste damnatus est; et praeter observationem ordinis iudicarii: maxime quia in multis libertas et dignitas Ecclesiae, per ejus, sicut ipsemet loquitur, dissimulationem et patientiam periclitata sit. Quem ob hoc etiam extra ordinem puniri justum et utile fuit, ut alii rebelles et turbatores Ecclesiae magis terreantur, et respiscant, cum sibi dubitare non debeant inferendum quod tanti nominis et potestatis viro jam viderint illatum. Saepius enim contra strictum rationis tenorem, et institutionis solitum ordinem, necessitatum varietas multa fieri suadet et urget. Quia, sicut ait papa Innocentius: « Aliud est ordo

A legitimus, aliud usurpatio quod fieri tempus impellit. » Sed Silvester papa similiter in quosdam adversarios suos animadvertisse legitur, sicut ipsemet scribit. Ait enim: « Usiliarius Patricius mandavit me ad se pacifice venire, et pro quibusdam ecclesiasticis dissitationibus in palatium principis, ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum et populum, qui mecum veniebat, nisi me solum et Vigilium diaconum meum—me vero vi retentam miserunt in exilium, in quo sustentor pane tribulationis et aqua angustiae. Ego tamen non dimisi, nec dimitto propterea officium; sed cum episcopis, quos congregare potui, eos qui talia erga me egerunt anathematizavi. » Idem Vigilio: « Habeto cum his, qui tibi consentiunt, plenae damnationis sententiam; sublatumque tibi nomen ministerii sacerdotalis agnosce, sancti Spiritus iudicio, et apostolica a nobis auctoritate, damnatus. » Ad hujus igitur exemplum, quod de crimine, quamvis non notorio, tamen sibi manifesto et indubitato, quamvis extra ordinem, damnaverit episcopum, congrue sibi videtur archiepiscopus allegare; quasi de jure facere potuerit et fecerit, praesertim cum et domini papae vice fungatur, cujus etiam legatus est.

Episcopus contra: Non exemplis, inquit, sed legibus iudicandum est; nec quid factum sit Romae, sed quid fieri debuit, attendendum est. Licuit quidem semper et licet domino papae contra jus strictum saepius agere, maxime cum necessitas postulet. Quamvis enim legibus vivat, legibus tamen solutus est. Et sicut Christus in se sacramenta nostra complevit, non aliqua sui necessitate, sed nos ad imitandum provocandi voluntate: sic etiam dominus papa saepe canonibus obtemperat, non quod necesse habeat, sed ut ejus auctoritas et exemplum alios ad obtemperandum urgeat. Saepius etiam eis non stat. In ejus siquidem potestate est sicut novos condere, sic et veteres moderari, vel temperando vel aggravando, nonnunquam etiam eorum censuram penitus omittendo, vel contra faciendo. Quam utique potestatem solus accepit, et sibi soli continue retinet, et, cum vices suas saepius aliis credat, in partem quidem vocat sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Quibus etiam si quandoque laxius indulget, non tamen eatenus ut liceat eis aliquid vel extra metas antiquitatis, praesertim quas auctoritate Veteris et Novi Testamenti tenentur observare. Nam nec etiam domino papae licet has transgredi, sicut est testis Zosimus papa: « Contra Patrum, » inquit, « statuta aliquid concedere vel mutare nec hujus sedis potest auctoritas. » Apud nos inconvulsis radicibus vivit antiquitas, cui dicta Patrum sanxere reverentiam. Et servata quidem semper, etiam a primo hominis peccato, semper antiquitas est, ut criminis reus damnetur, sed deinde, qui confessus, vel convictus, vel citatus fuerit. Nam et Adam est non prius damnatus, quam citatus et commonitus, cum dictum est ei: « Adam,

ubi es? » nec prius quam confessus, cum ait : « Mulier dedit mihi et comedi. » Mala quoque Sodomæ sicut scribit Evaristus papa : « Noluisti Dominus audita prius iudicare, quam manifeste cognosceret : cum tamen omnia nuda et aperta sunt oculis ejus. Unde ait : *Descendam et videbo utrum clamorem opere compleverint.* Cujus exemplo moneamur ne ad proferendam sententiam unquam præcipites simus, aut temere indiligenterque discussa quoquo modo judicemus, dicente veritatis voce : *Nolite iudicare, et non judicabimini.* Sed nec aperte traditur, quod adversus hæc aliquid egerit papa Silvester in Usiliarium et Vigilium.

Contra ordinem igitur quem etiam tam diligenter Deus ipse servavit, et ex se servandum docuit, quem etiam tam immobiliter servandum auctoritas sanctorum tradit, nunquid quod archiepiscopus egit etiam legatus obtinere debet? et non magis irritum esse? præsertim cum et simul accusator et iudex non potuerit. De suspecto siquidem ait Nicolaus papa : « Quia suspecti et inimici iudices esse non debeant, et ipsa ratio dictat, et multis probatur exemplis. Quoniam quid gratius dare quis inimico potest, quam si ei ad impetendum, quem lædere forte voluerit. » Et infra : « Hinc Justinianus imperator pius legibus suis promulgasse dgnosci-
tur dicens : Liceat ei, qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recusare, ut ad alium recurratur. Ita quodam modo naturale est suspectorum iudicium insidias declinare, et inimicorum iudicium velle refugere. » Idem : « Anastasius etiam Pirenorum episcopus tertio vocatus, quia non occurrit, a patriarcha suo condemnatus exstiterat. Sed solum quia, cum vocaretur ad synodum, quod inimicus esset ipse qui iudicabat, clamavit, a sancta Chalcedonensi synodo ad sententias illatas examinandus reservatur, sed quasi pro nihilo habita condemnatione priori. » Quod item non debeat idem accusator esse, simul et iudex, testis est Augustinus dicens : « Quis sibi utrumque audet assumere, ut cujusquam ipse sit accusator et iudex? » Item Fabianus papa : « Nullus unquam præsumat accusator simul esse, et iudex, vel testis; quoniam in omni iudicio quatuor personas semper necesse est esse : scilicet iudices non idem sint, D sed per se accusatores, per se iudices, per se accusati. » Sicut igitur infert episcopus, ejus qui contra præcedentia omnia, tam manifeste, tam indiscrete, tam præcipitanter egit, quid nisi verborum inanis prolatio et in ventum jactatio putanda est, ut nec nomen sententiæ mereatur?

Archiepiscopus addit etiam item quod cum intra diutinam expectationem, multis sæpe supplicationibus, comminationibus, dominum regem flectere studisset, nec prævaleret, et demum in hoc esset ut securim poneret ad radicem, cum ulterius parcere nec posset nec deberet, episcopus in regis causa tam indubitanter et notorie injusta se primum adversarium, et eatenus vehementem defensorem

A opposuit, ut ipse etiam contra justitiæ prosecutionem appellaverit. Sic consensum notorium in crimine notorio palam et inexcusabiliter ostendens : et ex hoc, quin excommunicatione, quamvis præter ordinem facta, juste firmiterque teneatur, negare nullatenus valens.

Episcopus e contra : Non solum se, sed Ecclesiam Angliæ totam, illius appellationis interpositionem consuluisse, secumque fecisse, respondit; non malis consentiendo, non mala defendendi proposito, sed ob Ecclesiæ Romanæ fidelitatem, sui que pacem : scilicet præpediendo nimiam nimisque periculosam archiepiscopi severitatem, ne schismatis auferetur discrimen, quod etiam cum enormi Ecclesiæ damno secuturum fuisse dubitari non poterat, si conatus archiepiscopi processissent : quando etiam constat humilitate patientiæ melius vicisse potuisse, et jam acerbatis multiplicatione satis periculosius regem exacerbasse. Si replicat archiepiscopus quod non eo minus, sed etiam magis notorius est mali consensus, quod in sociâ deprehenditur multitudo : contra episcopus magis præpeditioem schismatis probabiliter constituitur ; et mali consensus prorsus diffidetur. Sed et id post secundam et etiam tertiam demum correptionem fieri debet, sicut et Dominus in Evangelio præcipit dicens : « Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum ; si non audierit te, adhibe tecum unum aut duos ; si eos non audierit, dic Ecclesiæ : quod si nec Ecclesiam audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus. » Nihil igitur, sicut concludit episcopus, virium habere sententia non indigne censetur, quæ nihil etiam ordinis prorsus observare reperitur.

Archiepiscopus ad hæc determinat : Tunc quidem ordinem omittendum non esse, cum servari potest ; cum autem non potest servari, pro servato tamen per interpretationem habendus est. Nam et alias etiam apud Deum factum est, quia fieri non potuit, pro facto tamen nihilominus accipitur ; ut in eo qui baptismi seu pœnitentiæ sacramentum desiderat, nec implere potest.

« Huic enim, » sicut ait Cassiodorus, « votum pro opere reputatur, scilicet propter impossibilitatem. Sed et apud homines regula juris est, in omnibus causis id pro facto accipi, in quo quis alium perhorrescit quo minus fiat ; ut in codice dicitur de eo qui propter vim vel metum non appellat : nihilominus enim res jure appellationis agitabitur. Similiter itaque, sicut infert archiepiscopus, jure processisse dicit, in causa contra episcopum, quamvis non in synodo sua, quamvis sine commonitione vel citatione præmissa. Synodum etenim alienam habuit qui suam habere non potuit. Sed et pro citato et præmonito probat habendum, qui se magis etiam obtulisse debuit, ut cujus fama plurimum laborabat ; quem etiam multis ex causis satagere vel componere nequivit : primo quidem, quia magnum chaos terrarum inter se et ipsum sit ; deinde, quia jam dudum apud externas gentes peregrinus et exsul, eorumque elemosynis

sustentatus, neminem ad faciendas citationes vel A
commonitiones officialem habere possit, nisi forte
qui se gratis et pro Deo tantum obtulerit; tertio,
quia, cum aliqui quandoque missi per regis ministros
capti, verberati, male tractati, incarcerati,
periculoque membrorum aut mortis subditi sunt;
cæteri, justo metu præpediti, legationem tam formi-
dabilem subire deinceps ausi non sunt. Sic igitur,
ut concludit, legaliter et canonicè tanquam contra
citatum et præmonitum episcopum, sententia pro-
cessit, et firmiter obtinet.

Episcopus econtra: Non semper quod fieri debet
pro facto habendum, respondit; cum fieri propter
vim vel metum non potest. Namque et alias, ut in
Digestis scribitur, in jure proditum est, deprehensione
fieri manifestum furem. Cæterum, si cum tibi fur-
tum facerem, abscondisti te ne te occidam, etiam si
vidisti furtum fieri, attamen non est manifestum.
Cum etiam, propter metum, testamentum non fa-
cis, litem non contestaris, rem non evincis, reum
non accusas; non tamen vel testamentum factum,
vel lis contestata, vel res evicta, vel quis accusatus.
Habet etiam similibus multis similiter. Denique
quod dicitur propter metum aut vim omissum pro
facto accipi, non de his accipitur quæ lex fieri jubet,
sed de his quæ ad remedium indulget; ut sunt ap-
pellationes, præscriptionum interpretationes; nam
hæc, si propter vim vel metum omittuntur, pro factis
tamen accipiuntur. maxime si quis eas facere non
ausum publice protestetur. Propiærea quidem archi-
episcopus ordinem etiam commonitionum et citatio-
num observasse potuit, hinc plane convincitur, quia
multo fortius excommunicationis faciendæ præpara-
toria præmissæ timere non debuit, quia jam factæ
denuntiationis, passim et publice per Angliam post
mittere non dubitavit, scilicet litteras suas de evitan-
dis excommunicatis per nuntios suos ardentè præ-
sentans, in episcoporum synodis, in publicis eccle-
siarum conventibus, in procerum etiam consessi-
bus. Cum itaque, sicut episcopus infert, ordo nullatenus
vel servatus vel pro servato sit, patet quod
excommunicatio, facta præter ordinem, excommu-
nicationis nomine digna non sit.

Archiepiscopus instat et aliter adhuc. Contra cri-
men, inquit, notorium appellari non potest. Nam
in codice est: «Eis qui aperte manifesteque convicti
sint, appellationis beneficium denegatur.» Item:
«Observandum est ne quis eorum qui manifestam
violentiam commiserint, audiatur appellans.» Item
in Digestis: «Constitutiones quæ de recipiendis ap-
pellationibus loquuntur, locum non habent in eorum
personis, quos damnari publice interest.» At, ut
assumit quin in rege contra Deum et ejus Ecclesiam
periculosissima sit et manifesta transgressio, mani-
festa etiam circa sui et suorum spoliationem inno-
centiumque proscriptionem violentia, nec ipse dif-
fiteri potest; quæ certe palam operum evidentia tes-
tatur, super quibus etiam tam consona totius mundi
detestatione convincitur. Unde, sicut infert, tan-

quam aperte manifesteque convictus, nec in eis ap-
pellans audiri debet, maxime cum ipsum ob ea pu-
niri publice intersit, ut et ipse respiscere compulsus
salvetur, et Ecclesiæ status reformetur. Itaque, sicut
addit, in ejus causa prorsus excluditur appellatio, si
nec episcopus nec aliquis pro eo vel appellare potest,
vel appellans audiri debet; præsertim cum in Di-
gestis est: «Non liceat in aliena causa cuiquam ap-
pellare.» — «Nisi forte,» sicut ibidem excipitur,
«quibus mandatum est, vel negotium alienum gerunt;
quod nox reus ratum habeat.» At, ut assumit, hic
nec mandari nec ratum haberi potest: quod nec
fieri debet. Solent item, sicut et indignum est, au-
diri appellantes quorum interest: «Sed hos,» sicut
et ibidem est, «verum est propriam causam defen-
dere. Propriam autem causam eam esse palam est,
cujus emolumentum vel damnum ad aliquem suo
nomine pertinet, ut cum procurator victo venditore,
vel e converso; vel creditor, victo debitore, vel e
converso. Causa vero regis, ut assumit, nec episcopi
nec alterius quidquam interesse facit, ut interces-
sionem interponat; imo potius patrocinium ad
corrigen-dum communiter Ecclesia tota fidelium
adhibere debet. Quia publice interest potius tantum
malum coerceri, quam, vel sub alicujus necessitatis
palliatione, foveri. Non itaque, sicut concludit, in
tam detestandi negotii parte aliquem, vel ab ipso
rege, vel ab episcopo, vel ab alio quovis appellatio
fieri potest vel facta recipi debet.

Episcopus econtra respondit, et regem et se,
vel quemvis, nomine regis juste provocare potuisse:
maxime quia dominus rex nunquam se justitiæ sub-
traxerit, imo semper obtulerit; sed et instanter
et satis anxie postulare non deserit sibi iudices con-
tra archiepiscopum delegari; coram quibus etiam
prius satisfacere pollicebatur, dummodo securus es-
set, sibi postmodum satisfactorum iri: cum inter
hæc, contra leges et canones, archiepiscopus in
eum et accusator et iudex esse niteretur, contra
tam manifestum gravamen, et rex et ejus nomine
quivis justissime potuit appellare. Præterea licet
etiam rex appellare pro se dedignaretur, non eo
minus tamen id alii fuerat indulgendum, sicut et
indulgetur in causa damnandorum. Nam ut in Di-
gestis est: «Non tantum ei qui ad supplicium
ducitur provocare permittitur, verum alii quoque
nomine ejus; non tantum si ille mandaverit, verum
quisquis alius provocare voluerit.» Nec distinguitur
utrum necessarius sit necne; creat enim humani-
tatis ratio omnem provocantem audiri debere:
ergo, etsi ipse acquiescat sententiæ; nec quaeritur
cujus intersit. Quid ergo si restat, qui damnatus
est, perire festinans? adhuc putem differendum
supplicium? Si hoc itaque, sicut argumentatur
episcopus, admittitur in causa periculi corporis con-
tra pœnam temporalem: quanto fortius admitti
debet, ubi periclitatur etiam ad mortem æternam
animæ, scilicet in anathematis causa. Quanto siqui-
dem corpore dignior est anima, tanto potentius: el

subveniri debet. Item quod episcopus et alii congrue provocare potuerint et juste provocaverint, hinc, ut idem ait, palam est; quia sui plurimum, imo totius Ecclesiae, simul interfuit, scilicet ne schisma dilataretur, quin etiam contra gravamina propriae causae justae provocaverit ipse, non potest, inquit, negari.

Archiepiscopus addit et item, sibi legationem esse concessam, et animadversionis in rebelles et turbatores Ecclesiae potestatem indultam, remoto appellationis obstaculo, proptereaque nec appellationem sequentem, vel praecedentem impedisse jam factam anathematis ultionem, vel eam ullatenus infirmare.

Episcopus contra: Quamvis, inquit, sine provocationis obstaculo, non tamen contra leges et canones ipsi mandata est executio. Nam, quamvis etiam liberam et generalem jurisdictionem ex mandato suscepit; non tamen ex hoc consuetum et legitimum jurisdictionis ordinem transgrediendi facultatem habuit: sicut argumento est illud in codice. « Siquando talis concessio Imperialis processerit, per quam libera testamenti factio concedatur, nihil aliud videri principem concedere, nisi uti habeat legitimam et consuetam testamenti factionem: neque enim credendum est Romanum principem, qui jura tuetur, hujusmodi verbo totam observationem restitutorum multis vigiliis excogitatum atque inventam velle subverti. » Similiter itaque, sicut infert episcopus, quamvis dominus papa legationem etiam generalem et liberam archiepiscopus dederit, si forte dedit; non tamen contra legitimum et consuetum juris ordinem ei facere quidquam permisit. Qui si contra fecit, sicut utique fecisse supra probatum est, tamen etiam ipso jure cassum et irritum non eo minus est, quia legatus est, vel quia provocatio prohibita est. Item et, sicut addit episcopus, quamvis contra animadversionem archiepiscopi per dominum papam prohibita sit appellatio; non eo minus tamen sibi provocare licitum fuit. Nam et alias, ut in Digestis est: « Cum a principe appellandi nec facultas, nec fas sit, interdum et ipsius sententiam suspendit appellatio. Cum enim praeses provinciae deportandi quem in insulam, vel decurionem puniendi jus non habeat; debet tamen eum adnotare scilicet bonis ejus descriptis, quem deportandum vel puniendum putat: sic deinceps principi scribere, missa plena opinione scilicet quare deportandum vel puniendum sentiat; ut ita princeps aestimet an sequenda sit ejus sententia, demumque in insulam deportando, vel decurioni, poenam assignet. » Potuerunt itaque, sicut ibidem dicitur, appellare, non solum quando praeses principi scribit, sed etiam quando princeps de insula, seu de poena rescribit. Quid enim si praeses mendacis apud principem operaverit eum, quem deportandum vel puniendum laborat. Recte itaque dicitur humanitate suggerente ut, et hoc, et illo tempore, non frustra provocent, quia non adversus principem, sed adversus judicis auctoritatem, provocant. Quorum etiam status inter-

A esse jubetur, provocatione interposita. Ergo, etsi abstinere ab ordine decurio jussus sit, scilicet per principem et provocaverit, poterit interim participare; cum sit hoc constitutum, et sit juris, ne quid pendente appellatione innovetur. Itaque, sicut infert episcopus, sicut a principe non sit appellandum, nonne similiter et episcopo, quem archiepiscopus per se punire de canonum censura prohibetur, licere deberet, etiam si dominus papa eum ad archiepiscopi suggestionem degradasset, appellatione tamen obviare, statumque sibi integrum retinere? Multo fortius igitur, etsi non dominus papa, sed per dominum papam archiepiscopus in ipsum, etiam sublato provocationis obstaculo, similiter advertisset, sequens tamen idem appellationis remedium ipsi subveniret; quanto magis et praeveniens, ne quid fieri posset, impediret. Et hoc igitur in excommunicationis etiam sententia non minus obtinere debere concludit episcopus, non solum si generaliter in quos animadvertendi, sed etiam si specialiter excommunicandi se potestas archiepiscopo, non obstante appellatione, concessa fuerit. Item, ut addit, quamvis appellatio, velut inhibita, sententiam infirmare non posset, infirmat tamen eam praemissa toties contra archiepiscopum tanquam domini papae postulata cognitio. Nam et utrumque decernit Sixtus papa: « Dum, » inquit, « episcopi Romanam Ecclesiam appellaverint, aut ab ea se audiri poposcerint, nullus eos interim excommunicare praesumat. Quod si aliter a quoquam fuerit praesumptum, nil erit, sed viribus carebit. » Juxta quod, etiam Anastasii Pirenorum episcopi depositionem non tenuisse supra memoratum est.

Archiepiscopus post haec ad specialia quaedam transit. Dicit enim se dudum corripuisse episcopum, quod filios sacerdotum contra canones ad sacros ordines promoverit; et inter caeteros unum ad sacerdotii gradum, in ecclesia quadam in qua ipsum patri successisse cognovit: quod incontinentiam etiam clericorum in episcopatu suo, non solum non correxerit, sed etiam pretii interventu sustinuerit. Et ob hoc se mox etiam mandatum subdidisse commemorat, nisi de tantis excessibus iudicio coepiscoporum satisfaceret. Quod cum, inquit, « facere neglexerit, jure in eum tanquam in praemortuum et aperte contumacem anathematis ultio facta est, nec, appellationis occasione, rata non esse debet. Nam, ut dictum est: « Per contumaciam condemnatus, si appellat, non auditur. »

Episcopus econtra, se de contumacia nititur excusare, quia nec, ut archiepiscopo, tanquam non subjectus, nec ut legato, tanquam suspecto et recusato, tenetur obedire; sed soli domino papae: maxime postquam ad eum appellaverit, et ipsius audientiam elegerit. Contumaces autem, ut in Digestis est, non judicantur, nisi qui obedire deberent et non obsequuntur, id est qui ad jurisdictionem ejus, cui negant obsequi, pertinent.

Sed et plane negat episcopus clericorum inconti-

hanciam muneris interventu permisisse, vel eorum A correctionem neglexisse. Quin imo, sicut notum esse respondit, sapius omnes communiter in synodis, et seorsum in capitulis diligenter commonuit: omnibus etiam, ut decuit, sæpius publice comminatus est, et nonnullos demum digne corripuit, et emendavit. Si vero prorsus vitium extirpatum non est, ait non imputandum sibi, sed magis delinquentium multitudini, vixque, vel nunquam, abolendæ consuetudini. Quod enim a multis peccatur, multum est præsertim id malum, cui tam invincibiliter ex prima damnatione peccati subiaceat genus humanum. Quod item reprehenditur filios sacerdotum ordinasse, nec huc usque quidem confitetur concessum. Omnes quidem administrare nequaquam ignorabat prohibitum esse, sed nec omnes poterat reficere; proptereaque quod decuit et potuit fecit. Scilicet archidiaconos suos, quibus plenior est notitia clericorum, et quorum officii est eos præsentare, diligenter adjuravit, et eis districte præcepit, ne quem contra canonum censuram admitterent, vel præsentarent. Si quid igitur contra minus canonice fieri contingit, in archidiaconos, inquit, magis redundare convenit. De filio quoque sacerdotis quem in ecclesia reperit a prædecessore suo prius institutum, et diaconum ordinatum, posteaque per se cuidam archiepiscopi clerico ad annum canonem gravem satis, de ecclesia solvendum, ex transactione quadam dicit obligatum, et quia de residuo secum capellanium sustentare non poterat; ipsum quidem se promovisse fatetur in presbyterum: præsertim quia non alias eum indignum, sed boni testimonii satis agnovit. Si minus itaque vel in hoc vel in alio diligens fuit, etiamsi archiepiscopo tenebatur obedire, non tamen contumax et ejus mandati contemptor, ut ait, convincitur, quod iudicio coepiscoporum, prout mandavit non satisfecit; quod nec illud subterfugit, nec coram illis, sine accusatore præsentate, quem difficietur excessum corrigere cogebatur. Si quid vero deliquit, domini papa censuram in nullo refugit: quod, sicut auctor est canonum, ita et ultor est transgressionis eorum.

Archiepiscopus demum ait: Quod etiam sententia, quamvis non legitima vel illicita, tamen liget, teste Parisiensi concilio in quo legitur sic: « De illi- eita excommunicatione lex Justiniani imperatoris, quam probat et servat, decrevit ut nemo presbyter excommunicet aliquem, antequam causa probetur, propter quam canonem hoc fieri jubent. Si quis autem adversus eam aliquem excommunicaverit, ille quidem, qui excommunicatus est, majoris auctoritate sacerdotis, ad gratiam sanctæ communionis redeat. Is autem, qui non legitime excommunicaverit, in tantum absteineat a sancta communionem tempus, quantum majori sacerdoti visum fuerit. » En, inquit, excommunicatio quamvis illicita, vel non legitima, tamen tenet; adeo quidem ut per majorem sacerdotem ad communionem redire, id est absolvi, debeat, qui sic excommunicatus fuerit. Et hoc igitur

etiam in episcopo tenendum consequenter concludit. Item, ut addit: Si prius non tenet sententia, jam tenet cum contemnetur. Nam, ut ait Gregorius: « Sententia pastoris, sive justa, sive injusta sit, timenda est vel tenenda, ne hic qui subest, et injuste forsitan ligatur ipsam suæ obligationis sententiam ex alia culpa mereatur. Is igitur, qui sub manu pastoris sui iudicatur, timeat reprehendere, ne, etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumida reprehensionis superbia, culpa quæ non erat, fiat. Si igitur, saltem ex sequenti scilicet contemptus culpa, vere ligatum probat episcopum; eatenus etiam, ut quamvis injusta sit sententia, tamen omnimodo vitandus sit. Sicut est in concilio Sardicensi in quo legitur sic: « Si episcopus forte iracundus, quod non esse debet, cito et aspere commovetur adversus presbyterum sive diaconum, et eum de Ecclesia exterminare voluerit; providendum est ne innocens damnetur, aut perdat communionem. Et idcirco habet potestatem, is, qui abjectus est, ut episcopos finitimos interpellat, et causa ejus audiatur et diligenter tractetur. Ille vero episcopus, qui juste vel injuste eum abjecit, patienter accipiat ut negotium discutatur, et vel probetur ejus sententia pluribus, vel emendetur. Tamen, priusquam omnia diligenter et fideliter examinentur, eum, qui fuit communionem privatus, ante cognitionem, nullus debet præsumere ut communioni societ. Qui etiam, si communicare præsumperit, et officium suum agere, gravius ex decretis puniendus arguitur. Nam in concilio Antiochense est: « Si quis episcopus damnatus a synodo, vel si presbyter aut diaconus a suo episcopo, et ausi fuerint aliquid de ministerio sacro contingere, nullo modo liceat eis nec in alia synodo spem restitutionis, aut locum satisfactionis habere. » Item in concilio Martini papæ: « Si quis episcopus in concilio excommunicatus fuerit, sive presbyter aut diaconus ab episcopo suo, et post excommunicationem præsumperit sive episcopus ille sive presbyter aut diaconus facere oblationem, vel matutinum vel vespertinum sacrificium in officio suo agere, sicut prius; non liceat ei, nec in alio concilio spem reconciliationis habere, nec ultra reconciliari. » Item in concilio Africano: « Placuit universo concilio D ut, qui excommunicatus fuerit, pro suo neglectu, sive episcopus sive quilibet clericus, et tempore suæ excommunicationis, ante audientiam communicare præsumperit, ipse in se damnationis iudicetur protulisse sententiam. Ex his igitur omnibus, sicut concludit archiepiscopus, non solum vere excommunicatus convincitur episcopus, sed etiam contemptu suo prorsus deponendus.

Episcopus econtra: Sententiam illicitam vel non legitimam dici determinat injustam, scilicet ex causa, ut cum subest culpa propter quam infertur, vel ex animo, vel cum minore culpa quam deceat forte, per iracundiam vel ignorantiam infertur, juxta illud Agathensis concilii: « Episcopi, si, sacerdotali moderatione postposita, innocentes aut minimis cau-

sis culpabiles excommunicare præsumpserint, a vicinis episcopis commoneantur. » Tales etenim, ut episcopus prosequitur, sententiæ cum ordinatim dantur, nec per appellationem impediuntur, quamvis injustæ sint, tamen utique ligant, scilicet apud Ecclesiam, quamvis non semper apud Deum. Nam et e converso sæpius tenent apud Deum, cum tamen non fiunt apud Ecclesiam. Ut enim ait Origenes : « Exit a civitate, a fide, a charitate; per hæc exit de castris ecclesiæ, etiam si voce episcopi non abjiciatur. Si aliquis econtra non recto iudicio foras mittitur, sed si non egit, si non meretur, nihil læditur. Interdum enim qui foris mittitur intus est, et qui foris est intus retineri videtur. » Timendam tamen et tenendam vel iniustam sententiam, secundum Gregorium, lætetur episcopus, nec contemnendam, ne forte, si contemnatur, ex ipsa, sicut addit Gregorius, et mixta superbia reprehensionis, culpa quæ non erit flat; scilicet ut seinceps etiam

A apud Deum ex contemptu teneatur, qui prius apud Ecclesiam de pastoris tantum iudicio tenebatur. Hoc igitur est, sicut distinguit episcopus, ubi sententia, sicut de facto, sic de jure quidem aliqua est, licet injusta. Ubi vero, quamvis de facto, nulla tamen de jure, velut quæ datur contra juris ordinem contra appellationem, contra rationem subditam, ibi quidem vere etiam injusta, sicut recte sentit episcopus, vel est, vel dici potest; nec etiam, si non servatur, vel ex contemptu convalescit. Quia quæ ab initio non valent sententiæ tractu temporis convalescere non possunt. Idemque qui contra eam communicaverit, vel non minus officium suum fecerit, prorsus in nullo reus est, nec pœnis præmissorum canonum ullatenus subjacet. Sic igitur integrum sibi statum jure defendit, nec excommunicatum, nec absolvendum se vere probat episcopus, imo nec prorsus ex aliquo vel prius, vel post facto, reum.

II.

CAPITULA CONCILII ALEXANDRI TERTII HABITI TURONIS.

CAP. I. Quoniam enormis quædam consuetudo in quibusdam locis contra sanctorum Patrum constitutiones invaluit, ut sub annuo pretio sacerdotes ad ecclesiarum regimen statuuntur, ne id fiat, modis omnibus prohibemus. Quia dum sacerdotium sub hujusmodi mercede venale disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur.

CAP. II. Non satis viriliter avaritia in populo arguitur, si ab his qui in clero constituti sunt, et præcipue qui contempto sæculo religiosorum nomen præferunt, et regulam modis omnibus non cavetur. Prohibemus igitur, ne ab his, qui ad religionem transire voluerunt, aliqua pecunia requiratur: neve prius aut capellanæ quælibet monachorum aut clericorum annua distractione vendantur, neque ab eo, cui regimen ipsarum committitur, pro illarum commissione ullum pretium exigatur. Hoc autem simoniacum esse sanctorum Patrum auctoritas manifeste declarat. Unde quisquis hoc de cætero præsumpserit, tam qui dederit, tam qui accepit, partem secum simoniæ non dubitet habiturum. Pro sepultura quoque chrismatis et olei perceptione nulla cuiquam pretii exactio intercedat: neque sub obtentu alicujus consuetudinis reatum suum aliquis tueatur, quia, diuturnitas temporis non minuit peccata sed auget.

CAP. III. Quia in quibusdam episcopatibus decani quidem vel archipresbyteri ad agendas vices episcoporum seu archidiaconorum et terminandas causas ecclesiasticas sub annuo pretio statuuntur, quod ad sacerdotii gravamen et subversionem iudiciorum non est dubium redundare, id ulterius fieri districtius prohibemus: quod qui fecerit, removeatur a

Domino. Episcopus quoque cum hoc in sua diocesi sustinuerit, et ecclesiastica iudicia sua patitur dissimulatione subverti, canonica distractione plectatur.

CAP. IV. Non magnopere antiqui hostis invidia infirma membra Ecclesiæ præcipitare laborat, sed manum mittit ad desiderabilia ejus et electos quoque nititur supplantare, dicente Scriptura: « Es de ejus electis. » Multorum siquidem casum operari se putat, ubi pretiosius aliquod membrum sua calliditate detractum. Inde nimirum est quod se in angelum lucis more solito transfigurans, sub obtentu languentium fratrum consulendi corporibus et ecclesiastica negotia fidelius pertractandi regulares quosdam ad legendas leges et confectiones physicas ponderandas de claustris suis educit. Unde ne sub occasione scientiæ spirituales viri mundanis rerum actionibus involvantur, et in interioribus ex eo ipso deficiant, ex quo se aliis putant in exterioribus providere, de præsentis assensu concilii statuimus, ut nullus omnino post votum religionis, post factam in aliquo religioso professionem, ad physicas legesve mundanas legendas permittatur exire. Si vero exierit, et ad claustrum suum infra duorum mensium spatium non redierit, sicut excommunicatus ab omnibus evitetur, et in nulla causa si patrocinium præstare tentaverit, audiatur. Reversus autem, in choro, capitulo, mensa et cæteris, ultimus fratrum semper existat, et nisi ex misericordia forte apostolicæ sedis, totius spem promotionis amittat.

CAP. V. Quamvis grave nimis et divini dignum animadversione iudicii habeatur quod laici quædam quod sacerdotum est, in ecclesiasticis rebus usur-

pant, majorem tamen incuit formidinem ac dolorem, quod fomitem sui erroris in ipso Deo dicuntur aliquoties invenire, dum quidam fratrum et coepiscoporum nostrorum aliorumque prælatorum ecclesie decimas eis et ecclesiarum dispositionem indulgent, et in devia mortis compellunt, qui prædicatione ipsorum ad vitæ viam fuerant revocandi. De quibus dicit Dominus per prophetam: « Peccata populi mei comedunt, et ad iniquitatem provocant animas eorum. » Unde statuimus, ut quisquis alicui laico in sæculo remanenti ecclesiam decimamve concesserit, a statu suo, tanquam arbor quæ inutiliter terram occupat, succidatur, et donec emendet suæ ruinæ jaceat dolore prostratus.

CAP. VI. Majoribus ecclesie beneficiis in sua integritate manentibus indecorum nimis esse videtur, ut minores clericorum præbendæ recipiant sectionem. Idcirco ut, sicut in magnis ita in minimis quoque membris suis firmam habeat Ecclesia unitatem, divisiones præbendarum aut dignitatum permutationes fieri prohibemus.

CAP. VII. Plures clericorum et quod merentes dicimus eorum quoque qui præsens sæculum professione vocis et habitu reliquerunt, dum communes usuras quasi manifestius damnatas exhorrent, commodata pecunia indigentibus possessiones eorum in pignus accipiunt, ut provenientes fructus percipiunt ultra sortem. Idcirco generalis concilii decernit auctoritas, ut nullus a modo constitutus in clero vel hoc vel aliud usuræ genus exercere præsumat. Et si quis hactenus alicujus possessionem data pecunia sub hac specie in pignus accepit, deductis expensis si sortem suam de fructibus inde percepit, absolute possessionem restituat debitori. Si autem aliquid

A minus habet, eo recepto, possessio libere revertatur ad dominum. Quod si post hujusmodi conscientiam in clero quispiam exstiterit quod detestandis usurarum lucris insistas, ecclesiastici officii periculum patiat, nisi forte beneficium ecclesie fuerit, quod redimendum ei de manu laica hoc modo videtur.

CAP. VIII. In partibus Tolosæ damnanda hæresis dudum emersit, quæ more cancri paulatim se in loca vicina diffundens, per Guasconiam et alias provincias quam plurimos jam infecit. Quæ dum modum serpentis infra suas revolutiones abominatur, quanto serpit occultius, tanto gravius damnam vineam in simplicibus demolitur. Unde contra eam episcopos et omnes Domini sacerdotes in partibus commorantes vigilare præcipimus, ut interminatione anathematis prohibere, ne cogniti fuerint illius hæresis sectatores, receptores eis in sua terra aut præsidium imperituri quisquam præsumat. Sed neque in venditione aut emptione aliqua cum eis communicatio habeatur, ut solatia salutem humanitatis amisso, ab errore viæ suæ respiscere compellantur. Quisquis autem contra hæc venire tentaverit, tanquam particeps iniquitatis eorum, anathemate feriat. Illi vero si deprehensi fuerint, per catholicos principes custodiæ mancipii, omnium bonorum amissione multentur. Et quoniam de diversis partibus crebro in unum latibulum conveniunt, et præter consensum erroris nullam esse habitandi causam habentes in uno domicilio commorantur, talia conventicula et investigateur attentius, et si inventi fuerint, canonica severitate vetentur.

III.

JURAMENTUM MAGISTRI GIRARDI PUCELLE

ET ALIORUM A SCHISMATE REDEUNTUM.

Ego Girardus refuto et anathematizo omnem hæresim extollentem se adversus sanctam Ecclesiam Catholicam, et præcipue schisma et hæresim Octaviani et Guidonis Cremensis. Ordinationes quoque

D eorum irritas esse pronuntio, et a modo ut antea obediens et fidelis ero domino papæ Alexandro quoque successoribus Catholicis. Sic me Deus adjuvet et hæc sancta Dei Evangelia.

IV.

NARRATIO THOMÆ ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS

De ampulla olei sancti, quo reges Angliæ ungi debent in coronatione, sibi divinitus ostensa.

Quando ego Thomas Cantuariensis archiepiscopus exsul ab Anglia fugiebam ad Franciam, veni ad papam Alexandrum, qui tunc Senonis erat, ut ei ostenderem consuetudines malas et abusiones quas

rex Anglorum in Ecclesiam introducebat. Una autem nocte, cum essem in ecclesia Sanctæ Columbe oratione, rogavi Reginam virginum, ut daret in Anglorum et hæredibus suis propositum et volu-

emendandi se erga Ecclesiam et quod Christus A
 suo sua misericordia ampliori dilectione ipsum dili-
 gere faceret Ecclesiam. Statim apparuit mihi beata
 habens in pectore istam aquilam auream, et in
 manu sua tenens parvam ampullam lapideam; et
 accipiens aquilam de pectore suo, ampullam inclusit
 aquilam cum ampulla in manu mea posuit, et hæc
 verba per ordinem mihi dixit: «Ista est unctio, de
 qua ungi debent reges Anglorum, non isti qui modo
 regnant seu regnabunt, quia maligni sunt et erunt,
 propter peccata sua multa amiserunt et amittent.
 Tu autem reges Anglorum futuri, qui unguentur
 hac unctio ista, benigni et pugiles Ecclesie erunt.
 Tu isti terram amissam a parentibus pacifice recu-
 rabunt, donec aquilam cum ampulla habeant. Est
 rex Angliæ futurus, qui post unguetur un-
 ctione ista, qui terram amissam a parentibus, scilicet
 Normanniam et Aquitaniam, recuperabit suis.
 Rex iste erit maximus inter reges, et est ille qui
 edificabit multas ecclesias in terra sancta, et fugabit
 omnes paganos a Babylone, et in eadem plures eccle-
 sias ædificabit, et quotiescunque rex portabit
 aquilam in pectore, victoriam habebit de inimicis,
 et regnum ejus semper augmentabitur. Tu autem
 marturus es martyr.» Et tunc rogavi beatam virginem
 ut ostenderet mihi ubi custodirem tam pretiosum
 sanctuarium. Quæ dixit mihi: «Est vir in civitate
 ista, Willelmus monachus Sancti Cypriani Picta-
 vensis, ejectus injuste ab abbate suo de abbacia, qui
 rogat papam ut abbatem suum compellat, ut eum
 in abbatiam reducat. Trado tibi aquilam cum am-
 pulla, ut eam ad civitatem Pictavensium portet, et
 in ecclesia Sancti Gregorii, quæ est juxta ecclesiam
 Hilarii, eam abscondat in capite ecclesie versus
 occidentem sub lapide magno. Ibi invenietur tem-
 pore opportuno et erit unctio regum Anglorum.

Capi. . . paganorum erit causa inventionis istius
 aquilæ. » Et hæc omnia sibi tradidi inclusa in quodam
 vase plumbeo.

PROPHETIA ANTIQUA CIRCA DICTAM AMPULLAM ET RE-
 GIBUS ANGLIÆ, ETC.

(Ista prophetia transcripta est anno Domini 1407
 in festo Sancti Matthie de una schedula valde ve-
 tusta, qd Fyshborne.)

Anno a creatione mundi sex millibus, quingentis
 LXXXVII annis, lilium regnans in nobili parte mundi
 movebitur contra semen leonis, et veniet in terram
 leonis, et stabit in agro inter spinas regionis illius.
 Tunc Filius hominis veniet ferens tres feras in bra-
 chio, cujus regnum est in terra lunæ. Cum magno
 exercitu transibit aquas, et ingreditur in terram
 leonis carentis auxilio, quia bestie regionis suæ
 pellem suam dilaceraverunt. Illo anno veniet aquila
 a parte orientali, alis extensis sub sole, cum multi-
 tudine pullorum suorum, in adjutorium Filii homi-
 nis. Illo anno multa castra destruentur: terror
 magnus erit in mundo; et in quadam parte leonis
 erit bellum inter plures reges. Illa die erit diluvium
 sanguinis et lilium perdet coronam, de qua postea
 Filius hominis coronabitur. Per quatuor annos se-
 quentes sient in mundo prælia multa inter fidem
 tenentes, et major pars mundi destruetur. Caput
 mundi erit in terram declinatum. Sed Filius homi-
 nis cum aquila prævalebit. Tunc erit pax in toto
 orbe terrarum et copia frugum. Et tunc Filius ho-
 minis admirabile signum sumens transibit ad ter-
 ram promissionis, quia primo causæ promissa tunc
 adimpleta permanebunt.

Aquila est imperator; Filius hominis est rex
 noster; lilium est rex Franciæ; leq est dux Bur-
 gundionum et dictus rex noster habet dictam aqi-
 lam cum ampulla.

V.

COLLOQUIUM INTER CARDINALES ET ARCHIEPISCOPUM.

Hæc est actio, quæ celebrata est inter dominum Can-
 tuariensem et regem Anglorum, inter Gisortium et
 Triam in presentia cardinalium, Willelmi de Pa-
 pia cardinalis presbyteri Sancti Petri ad Vincula,
 Odonis diaconi cardinalis Sancti Nicolai de car-
 cere Tulliano.

Dominus Cantuariensis, in octavis beati Martini,
 advenit de Burgundia in regionem Wolcasinum ad
 Triam oppidum ad colloquium cardinalium qui a
 rege Anglorum a Cadomo occurrerent archiepiscopo
 ad Gisortium. Considerunt pariter inter Gisortium
 et Triam duo illi cardinales cum archiepiscopo Roto-
 magensi et multi alii ex parte regis: archiepiscopus
 quoque Cantuariensis sedis apostolicæ tunc nuntia-
 tus legatus et cum eo exsules ejus Joannes Salesbe-
 riensis cum Herberto de Boseham, Lombardus de
 l'acentia, Alexander Wallensis, Gaufridus prior de

D Panteneia et Garinus canonicus, Robertus et Gil-
 bertus canonici capellani Cantuariensis, Joannes
 Cantuariensis, Alanus, Ricardus, Henricus et multi
 alii. Cæperunt cardinales multa proponere de cha-
 ritate domini papæ et sollicitudine multa qua cru-
 ciabantur quotidie, pro procuranda pace et securi-
 tate domini papæ, Cantuariensis et suorum. Inde de
 suo adventu de urbe Romana, et laboribus et peri-
 culis itineris sui quod fecerant, exeuntes ab urbe
 mense Martio jam medio et pervenientes in North-
 manniam mense Novembrio; deinde de magal-
 tudine regis Anglorum et de necessitate Ecclesie
 Romanæ, quæ multa beneficia habere solebat de
 rege et regno ejus, quibus tunc carebat, occasione
 discordiæ hujus. Deinde de malitia temporis, deinde
 de amore et beneficiis quibus rex Angliæ providerat

Cantuariensi, et de honore quem ei semper exhibuit. His subjunxerunt querelas et injurias, quibus rex a Cantuariensi se læsum esse conquerebatur, imponens ei inter cætera, quod ei excitaverat guerram regis Francorum : ad ultimum quæsierunt consilium : quomodo indignationem tanti principis placare possent, quia, inquit, sine multa humilitate et moderatione et magni honoris exhibitione, remedium tantis periculis adhiberi non poterit.

Hæc autem dicebant consulto, ut animum ejus terroribus frangerent, vel ad indignationem provocarent : quo vel minus sapienter vel minus humiliter responderet. Dominus vero Cantuariensis in omni humilitate et mansuetudine spiritus, sereno vultu, radiantibus oculis, et rosea facie, lingua Latina, facundissime et disertissime primum gratias agit domino papæ de charitate et sollicitudine quam habebat erga se et coxsules suos : mirante omni multitudine, quæ aderat, super prudentiam et responsum ejus. Ad singula enim quæ illi proposuerant, seriatim et eodem ordine respondet, rationibus veris et probabilibus, querelas regis evacuans et injurias Ecclesiæ et dæmna intolerabilia patenter exponens. Et quia humilitatem et delationem honoris ab eo exigebant, respondit se libentissime omnem humilitatem exhibiturum, et honoris et reverentiæ domino suo regi quantumcunque posset salvo honore Dei, et libertate Ecclesiæ, et personæ suæ honestate et possessionibus ecclesiarum. Et si iis videretur aliquid adjiçendum, rogavit cardinales ut consilium darent,

A dicens se habere propositum acquiescendi salva libertate conditionis, professionis et ordinis. Responderunt illi se non venisse ut ei, sed ut eum consularent et reconciliationis tentarent viam. Quæsierunt dehinc cardinales ab archiepiscopo, an in sua provincia vellet promittere observantiam consuetudinum Clarendoniæ, id est Cleri-Damni : quibus, secundum quod rex eis persuaserat, muneribus magnis datis et majoribus promissis, reges Anglorum audierant usos fuisse antecessorum suorum archiepiscoporum temporibus : et sic sopitis omnibus querelis in gratiam redire et repetere sedem suam et administrationem et pacem sibi et suis. Ad hæc respondit archiepiscopus, nullum prædecessorum suorum ab aliquo regum ad hanc professionem fuisse arctatum : neque se Deo auctore promissurum unquam ut observet consuetudines quæ Dei legibus patenter adversantur : quæ sedis apostolicæ convellunt privilegium ; quæ Ecclesiæ perimunt libertatem ; quas dominus papa Senonis in illorum et multorum præsentia condemnavit : « Et ego, inquit, domini papæ secutus auctoritatem, quasdam earumdem consuetudinum cum observatoribus suis anathematizavi, sicut in multis jam conciliis catholica Ecclesia fecisse dignoscitur. Ideo ipsum scriptum regiarum constitutionum quas apud Cleri-Damnum statuisse dignoscitur, cum pravitatibus quæ in eo continentur in irritum duxi ac quassavi : præsertim eo quod non appellatur ad sedem apostolicam. » (*Vide quæ diximus in præfatione.*)

VI.

SUMMA CAUSÆ INTER REGEM ET THOMAM.

De prima manifestæ inter dominum Cantuariensem et C dominum regem discordiæ causâ.

Henricus, nobilis rex Anglorum, dux Normanniæ et Aquitaniæ et comes Andegaviæ, venit Londoniam Kalendis Octob. anno Verbi incarnati 1163, et archiepiscopus Cantuariensis Thomas et Eboracensis Rogerius et omnes episcopi Angliæ. Sola autem et summa causa concilii fuit, ut metropolitanus Cantuariensis totius Angliæ primas esse solemniter monstraretur ; cui solus in hoc Eboracensis obviavit : cum ecce præter spem omnium, rex Anglorum quædam satis dura proponere cœpit.

Primo enim conquestus est de archidiaconorum violentia, quod aliorum delicta in sua verterent lura, quod peccatorum pretia exigant, et de his suos supra modum luxus exerceant, cum tamen peccantibus debitam correctionem non impendant : dixitque se velle, ne archidiaconi quemquam quantumcunque infamem super aliquo crimine conveniant, præter officialis sui conscientiam. Moxque ad aliud sermonem vertens : « Cogito, inquit, cogitationes pacis, moveorque multum pro bono pacis, quæ in

regno meo clericorum malitia perturbatur, qui rapinas et furta perpetrant, et homicidia plerumque. Peto igitur et volo, ut tuo, domine Cantuariensis, et coepiscoporum tuorum consensu clerici in maleficiis deprehensi vel convicti vel confessi exactorentur illico, et mox curiæ meæ lictoribus tradantur, ut omni defensione ecclesiæ destituti, corporaliter puniantur. Volo etiam et peto, ut in illa exactoratione, de meis officialibus aliquem interesse consentiat, ut exactoratum clericum mox comprehendat, ne qua ei fiat copia corporalem vindictam effugiendi. »

Ad hæc, dominus Cantuariensis, cum super petitionis hujus responso nec usque mane impetrare posset inducias, secessit in partem cum episcopis suis. Moxque hinc inde allegatum est : episcopi dicebant secundum leges sæculi clericos exactoratos curiæ tradendos, et post pœnam spirituales, corporaliter puniendos, quoniam quo digniores sunt ex privilegio, eo deteriores judicantur in delicto ; et quo deteriores in delicto, eo graviore sunt afficiendi supplicio. « Non ergo mirum, inquit, »

privationem ordinis sequatur supplicium corporis. » A Id ipsam etiam non solum legibus, sed etiam authenticis probabant exemplis; Levitas Veteris Testamenti proponentes in medium, quos reos forte flagitii lege prohibiti, sequebatur mors corporis; vel juxta similitudinem criminis, multatio in membris.

Dominus vero Cantuariensis sacris canonibus consentiens, in contrarium allegabat, asserens omnino injustum fore, et contra canones, et contra Deum, si ob unius punitionem delicti, duo quis subeat judicia. « Nec enim Deus judicat bis in idipsum. » — Quod enim, inquit, judicat Ecclesia, aut justum est aut injustum: sed non dabis injustum, erit ergo justum. Quod, cum non contineat absolutionem, continet damnationem. Si ergo damnatur reus, cum exauctoratur, non debet aliud iudicium inchoari ad ejusdem condemnationem peccati. Ad hæc quoque cavendum est, inquit, nobis, ne nostro consensu opprimatur et pereat libertas Ecclesiæ: pro qua, exemplo summi sacerdotis nostri, ex officio tenemur usque ad mortem certare. Nondum autem usque ad mortem restitistis. »

Ad hæc episcopi pereuntem ecclesiæ libertatem nullum periculum afferre ecclesiæ dicebant; sed, aiunt, Potius nunc expedit, ut pereat, ne toti pereamus. Faciamus ergo quod rex petit; alioquin peribit fuga a nobis, et non erit, qui requirat animas nostras. Regi vero consentientes, hæreditate possidebimus sanctorum Dei, et in possessionibus ecclesiarum nostrarum securi dormiemus. Malitiæ etiam temporis hujus multa indulgenda sunt. [Hoc enim dictum est propter schisma, quod tunc fuit in Romana Ecclesia: erat namque apud Alemanniam quidam antipapa.] Hæc dicebant episcopi, tanquam diei malitia sua non sufficiat, nisi et ipsa augeatur per malitiam episcoporum.

Ad hæc dominus Cantuariensis zelo domus Dei succensus: « Video, inquit, vos vestras inertias sub specie sustentationis consolari, et dispensationis vestræ prætextu, sponsæ Christi libertatem suffocari. Et quis vos fascinavit, o insensati pontifices? Quid prudenti vocabulo dispensationis manifestam iniquitatem vestram contegitis? Quid vocatis dispensationem, totius Ecclesiæ Christi dispendium? D Rebus vocabula servantur; non cum rebus pervertantur vocabula. Quod autem dicitis, malitiæ temporis multa fore indulgenda; assentior certe, sed non ob id peccata accumulanda esse peccatis. Potens est Deus Ecclesiæ suæ conditionem facere meliorem, quamvis non efficiamini deteriores. Nunquid impotens est Deus subvenire sanctæ Ecclesiæ, nisi per vitia doctorum Ecclesiæ? Arbitror vos compati infirmitatibus Christi, quasi impotens sit sponsam suam erigere, nisi sensibus nostris adjuvetur. Revera tentat vos Deus. Quæso namque, quando se debent episcopi offerre discrimini? Nunquid in tranquillitate et non in discrimine? Erubescitis certe fateri, quod in tranquillitate. Restat ergo,

ut cum in Ecclesia est perturbatio, pastor ecclesiæ opponat se periculo. Nec enim majoris meriti fuit olim episcopis, in suo sanguine Ecclesiam Christi fundare quam nostris temporibus pro Ecclesiæ libertate sanguinem fundere. Et ego quidem, Deo teste, affirmo, non esse nobis tutum a forma illa recedere, quam a sanctis patribus nostris accepimus. Nec nos quemquam morti debemus exponere, cum etiam iudicio sanguinis nobis non licet interesse. »

Hæc verba mox ad regem relata sunt. Videns illico quamplures Ecclesiæ, non dico columnas, sed arundines, vento agitari et trepidare, audito quod non per omnia voto regis essent partituri. Et certe statim ante minas cessissent, nisi domini Cantuariensis constantiam persensissent. Videns autem rex, quod in verbo illo, ubi voluit proficere, non valuit, citius ad alia se convertit, sciscitans ab eis, si consuetudines suas regales essent ei per omnia servaturi. Dominus vero Cantuariensis cum consilio locutus. « Etiam, inquit, in omnibus; salvo tamen per omnia et in omnibus ordine nostro. Et cum postea id ipsum rex a singulis ex ordine quæreret, erat quidem tunc vox illa in ore omnium. Cum vero diutius instaret, volvens et revolvens, si consuetudines suas regales absolute et absque apposita ordinis sui salvatione, simpliciter omnino se ei servaturum promitteret dominus Cantuariensis; a Christi vicario, quod voluit, obtinere non valuit. Turbatus est ergo rex vehementer, et omnis Jerosolyma cum illo: subitoque in illa spiritus vehementia exsiliens, Londonia discessit universis negotiis suis infectis, et ratiociniis pendentibus. Videres tunc murmur in populo, commotionem in clero. Episcopi turbati et tremuli, regem abeuntem sunt prosecuti; metuentes, se non prius regem inventuros, quam audirent se omnia bona sua perdituros. Moxque operati sunt cum rege occultam conventionem, omni mentione petitioni assensum præbuerunt, ut viderentur consensisse antequam ille petisse, adeo ut qui inter eos æstimabantur scientiores, ad opprimendam Ecclesiæ libertatem fierent proniores. Cantuariensis autem solus præsul resedit, considerans ad dextram et ad sinistram; nec fuit qui cognosceret eum. Requirebat in fratribus solatium; at illi abierunt retro, et jam cum illo non ambulabant. Pacem denique peccatorum videns, et sibi undique imminere discrimen: « Unum, inquit, locutus sum; quod terreni regis regales nullatenus servarem consuetudines, nisi salvo in omnibus ordine meo. » Ob id offensam regis incurri: ob id episcopi mei dereliquerunt me; ob id totius orbis oculos offendi. Sed quid? Velit, nolit mundus: ego cum mortali paciscens homine, nullo unquam tempore Dei mei et ordinis mei immemor ero, Deo volente. Absit a me, ut cujusquam mortalis metu vel gratia Deum inveniar contempsisse! Si angelus de cælo venerit, et tale mihi consilium dederit, anathema sit. »

*De compromissione et consensu archiepiscoporum et A
omnium episcoporum super consuetudinibus regni.*

Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto, papatus Alexandri anno sexto, illustrissimi regis Anglorum Henrici II anno undecimo in presentia ejusdem regis facta est hæc recordatio vel recognitio cujusdam partis consuetudinum, et libertatum, et dignitatum antecessorum suorum, videlicet regis Henrici avi sui, et aliorum, quæ observari et teneri deberent in regno. Et propter dissensiones et discordias, quæ emergerant inter clerum et justitias domini regis, et barones regni, de consuetudinibus et dignitatibus regni, facta est ista recordatio vel recognitio coram archiepiscopis, et episcopis, et clero, et comitibus, et baronibus, et proceribus regni. Et eadem consuetudines recognitas per archiepiscopos et episcopos, et comites et barones, et per nobiliores et antiquiores regni, Thomas sanctæ memoriæ Cantuariensis archiepiscopus, et Rogerus Eboracensis archiepiscopus, et Gilbertus Londoniensis episcopus, et Henricus Wintoniensis episcopus, et Nigellus Eliensis episcopus, et Willelmus Norwicensis episcopus, et Robertus Lincolnensis episcopus, et Hilarius Cicestrensis episcopus, et Joselinus Saresberiensis episcopus, et Ricardus Cestrensis episcopus, et Bartholomeus Exoniensis episcopus, et Robertus Herefordensis episcopus, et David Menevensis episcopus, et Rogerus Wigorniensis electus, concesserunt, et in verbo veritatis viva voce firmiter promiserunt tenendas et observandas domino regi et hæredibus suis, bona fide, et absque malo ingenio, presentibus istis: Roberto comite Legecestriæ, Reginaldo comite Cornubiæ, Conano comite Britanniæ, Joanne comite de Augo, Roberto comite de Clarend., comite Gaufrido de Mandavilla, Hugone comite Cestrænsi, Willelmo comite de Arundel, comite Patrio, Willelmo comite de Ferrariis, Ricardo de Luci, Reginaldo de sancto Walerico, Rogerio Bigot, Reginaldo de Warennis, Richerio de Aquila, Willelmo de Braiosa, Ricardo de Cambilla, Nigello de Mowbray, Simone de Bello-Campo, Humfrido de Boun, Mattheo de Herefordia, Waltero de Mednana, Manasse Biseth Dapifero, Willelmo Malet, Willelmo de Curci, Roberto de Dunstanvilla, Joselino de Baillo, Willelmo Lanvalis, Willelmo de Caisneto, Gaufrido de Ver, Willelmo de Hastinga, Hugone de Morevilla, Alano de Nova Villa, Simone filio Petri, Willelmo Malduit Camerario, Joanne Malduit, Joanne Mariscallo, Petro de Mara, et multis aliis proceribus et nobilibus regni, tam clericis quam laicis.

Consuetudinum vero et dignitatum recognitarum quedam pars in presenti scripto continetur. Cujus partis capitula hæc sunt:

CAP. I. De advocatiõne, etc. (*Vide has sedecim constitutiones apud Herbertum de Bosham, infra.*)

Facta est autem prædictarum consuetudinum et dignitatum recordatio regiarum a præfatis archiepiscopis, et episcopis, et comitibus, et baronibus, et

nobilioribus et antiquioribus regni, apud Clarendonam, quarta die ante purificationem Sanctæ Mariæ perpetuæ virginis, domino Henrico filio regis cum patre suo domino rege ibidem præsentem.

De exilio et proscriptione domini Cantuariensis et propinquoꝝ ejus.

Thomas igitur, Deo dignus archiepiscopus Cantuariensis, juxta sanctorum Patrum instituta, quæ ad ecclesiam suam juste pertinere cognovit, congregata conservare et dispersa revocare satagens, prædicia Ecclesiæ a prædecessoribus suis minus joste donata vel dimissa, variis tunc de causis, his qui nimia potestate præditi vel affinitate ipsius conjuncti erant, revocare et pristinum jus Ecclesiæ reformare nitentur, quoniam œconomus Ecclesiæ ecclesiastica prædicia colere et augere, non negligere nec minuere licet. Clericos etiam qui de curia regis erant, cum eorum deprehenderet incuriam, et cætera omnia quæ ad ecclesiasticam jurisdictionem pertinent, ita sibi vindicabat, ut sacrilegi et rerum ecclesiasticarum invasores, cum quibusdam episcopis, et simili schemate clericis, regem et omnem ejus familiam adversus sanctum Dominum exasperaret, et in tantum exaceruerent, ut post compromissionem illam factam apud Clarendonam, circa proximum Sancti Michaelis festum, præfatus archiepiscopus Northamptoniam quasi ante tribunal Cæsaris judicandus citaretur. Die statuta, cum ei pro certo intimalum esset quosdam ex regalibus in mortem suam conspirasse, quia interiorem hominem veste sacerdotali, juxta hoc quod dicitur: « Sacerdotes ejus induar salutari, » jam pridem induerat, nunc exteriorem indumento sacerdotis superficiali sub birro secretius munivit, crucem propriis manibus bajulans, ne a se suæ passionis elongaretur exemplum. Archiepiscopus igitur nobilis, solo Deo comitatus, cum ab universis et super multis causis impeteretur, non stans personam sacerdotis oneraret, residens, quod ei divinitus inspiratum est, mirifice respondit majorem scilicet a minoribus suis non debere ad judicium vocari, neque eorum sententia ligari. Ordo enim confunditur, si pastorem ovis feriat, si discipulus magistrum, si filius patrem verberet. Non enim ita pretiosius aurum est plumbo, sicut sacerdotalis dignitas regia potestate sublimior. Laici vero suffraganei sui, imo jam nunc magis refraganei, eum hæc dicentem et sedem apostolicam appellantem nihil minus condemnauerunt. Sed vir sanctus clam ut potuit paucis comitatus, appellationem suam prosequens, sanctissimum papam Alexandrum tertium Senonis invenit, et ad pedes ejus se provolvens, causam sui adventum non ignoranti exposuit. Posteaque, ut pro certo cognitum est, juri archiepiscopus sui in manu domini papæ resignavit, exostulans ut aliquem doctiorem et fortiorem de Anglorum Ecclesia in eorum metropoli constitueret cardinalem. Sanctus autem papa elevans filium suum amplexatur, osculatur, lacrymas lacrymis immiscens, Deo referens gratias, quod virum tam humilem spiritu

pastorem tam sollicitum in salute ovium, advocatum tam constantem in causa, imo in multis causis Dei invenisset. Dignitatem igitur, quam refutaverat, quia neminem ad hoc onus fortiozem esse cognoscebat, dominus papa reddendam ei decrevit, renitenti et invito. Ventilabatur itaque inter ipsum et regem contentio, rege consuetudines regni sui, ut asserebat, confirmare volente, archiepiscopo imo Ecclesia Romana reclamante, quod illæ consuetudines veritati per electos Dei manifestatæ in multis casibus obloquerentur, veritati que manifeste cedere consuetudines oportere. Invenitur enim Christus aliquando dixisse: « Ego sum veritas, » sed nunquam dixit: Ego sum consuetudo. Et ita altercatio ista sub hoc Marte inter has personas agitabatur, regnante felicissimo rege Ludovico filio Ludovici regis supra Francorum nationem et exhibente præfatum archiepiscopum, quia rebus Ecclesiæ suæ penitus erat proscrip-tus, necnon et clericos qui secum morabantur, qui similiter possessionibus suis privati erant, quousque ad gratiam sæpediti regis redirent, et consuetudines, super quibus lis orta fuit et adhuc per appellationem suspensa, se non impugnuros promitterent.

Nam in eos rex talia promulgaverat edicta, singulis Angliæ vicecomitibus sic mandans: — « Præcipio tibi quod si aliquis laicus in baillia tua Romanam curiam appellaverit, eum capias et firmiter custodias, donec voluntatem meam præcipiam; et omnes redditus et possessiones clericorum archiepiscopi saisias in manum meam, sicut Randolphus de Broch et

et alii ministri mei tibi dixerint, et omnium clericorum qui cum archiepiscopo sunt, patres et matres, fratres et sorores, nepotes et neptes ponas per salvos plegios et catalla eorum donec voluntatem meam inde præcipiam. Et hoc breve tecum asseras cum submonitus fueris. »

Singulis vero episcopis scripsit sic: — « Nostis quam male Thomas archiepiscopus operatus est adversum me et regnum et quam male recesserit. Et ideo mando tibi quod clerici sui qui circa ipsum fuerunt post fugam suam et alii clerici qui detraxerunt honori meo et honori regni, non percipiant aliquid de redditibus illis quos habuerunt in episcopatu tuo nisi per me, nec habeant aliquod auxilium nec consilium a te. Teste Ricardo de Luci apud Merlebergam. »

Sed cum nec propter proscriptionem sui vel clericorum suorum sanctus sacerdos in aliquo flecteretur, jussi sunt tam majores quam parvuli utriusque sexus de cognatione sua, necnon et quidam familiares ejus ut magis ex his contristaretur exulare. Prætaxatus vero archiepiscopus cum parvulorum deportationem cognosceret, quorum adhuc alimenta in maternis pendeabant uberibus, ita contristatus est tanquam ipsius animam pertransisset gladius. Sed reminiscens quoniam Abrahæ dictum est: « Egredere de terra et de cognatione tua, » sicuti et terram ita et cognationem suam postponendam Ecclesiæ honori penitus destinavit, quia contra Dominum nulli hominum aliquid debetur.

VII.

DE JURAMENTIS CONTRA ROMANAM ET CANTUARIENSEM ECCLESIAM PUBLICE PER ANGLIAM PRÆSTITIS.

Anno ab Incarnatione Dominica 1069, rex Henricus jurare facit omnem Angliam, a laico duodecim vel quindecim annorum supra, contra dominum papam Alexandrum et beatum Thomam archiepiscopum, quod eorum non recipient litteras neque obedient mandatis, et si quis inventus foret litteras eorum deferens, traderetur potestatibus tanquam coronæ capitalis inimicus regis. Archiepiscopus, hoc audito, tanto compatiens errori et apostasiæ, misit litteras, quæ sequuntur (*vide epist. S. Thomæ, col. 50*), ad quosdam timoratos Dei ut cæteros absolvant.

Capitula vero constitutionum, quas rex Henricus eodem anno in Normannia constituit et justitiis suis,

Ricardo de Luci et duobus archidiaconis Galfrido Ridell Cantuariensi et Ricardo Pictaviensi, omnibusque principibus et populis Angliæ juranda et servanda contra dominum papam et archiepiscopum mandavit, continentur in prima parte epistolarum cum capitulis dignitatum regiarum et consuetudinum avitarum, quæ apud Clarendonam in præsentia domini regis ab archiepiscopis, episcopis, et baronibus et nobilioribus et antiquioribus regni recordatæ sunt et confirmatæ.

(*Has constitutiones in Normannia anno 1169 promulgatas vide in Quadrilogo secundo.*)

VIII.

FRAGMENTUM AD FISCUM PERTINENS.

Dicetis super sacramentum vestrum quid vicecomes vel baillivi eorum ceperint quoquomodo de sin-

gulis hundredis, singulis villatis, singulis hominibus postquam rex transfretavit. Dicetis quot et quas ter-

ras vicecomes vel bailivi eorum emerint vel inva-
diaverint. Dicetis quid et quantum vicecomes vel
bailivi eorum dederit justitiis errantibus. Dicetis
quid actum sit de catallis fugitivorum, qui propter
assisam de Clarendona fugerunt. Dicetis, si aliquis
fuit retatus et postea premio relaxatus et reversus.
Dicetis quid datum sit ad filiam regis maritandam,
et cui traditum sit. Dicetis si vicecomes vel bailivi
eorum vel domini villarum aliquam pacem fecerint
vel faciant cum hominibus gravatis ne querimonia
coram rege vel justitiis veniret. Dicetis de admer-
ciatis si quis relaxatus fuerit et per quem. Dicetis
si aliquis est qui homagium non fecerit domino regi

A vel filio suo. Dicetis de dominiis domini regis, si
sunt ut rex præcepit antequam rex transfretavit. Di-
cetis de his qui habent aliquam bailiam de rege in
custodia, sive de archidiaconatibus; sive de episco-
patibus, sive de abbatibus vel de aliqua eschaeta, quid
ipsi vel bailivi eorum ceperint, vel quid in bailia illa
acquisierint. Dicetis quid forestarii vel bailivi eorum
ceperint de forestis domini regis, et si aliquem rela-
xaverint, qui retatus fuerit de foresta. Dicetis quid
domini villarum vel seneschalli eorum ceperint præ-
ter rectam consuetudinem. Dicetis quid et quantum
archidiaconi vel decani ceperint injuste et sine ju-
dicio.

IX.

DE SCHISMATIS INNOVATIONE.

Hoc est jusjurandum quod juravit Joannes Sil. et Henricus de Oxenfordia apud Coloniam, cujus occasione juramenti schisma jam fere emortuum revixit in Alemannia, et ipse cum socio Ricardo de Ilcestre hæresi damnata involutus est, sicut in Anglia etiam participatione illius grandis et insignis schismatici Coloniensis Reginaldi excommunicationis sententiam contraxerunt.

Cum clerus plurimum et principes suos ad conci-
lium suum in hac solemnitate Pentecostes imperator
adunasset, Sabbato et secunda feria tractatum est de
pace et concordia inter nos et ipsum reformanda.
Ad hæc superveniens Coloniensis electus in medio
omnium protestatus est: « Domine imperator, conci-
lia quæ adversus papam Alexandrum huc usque
captasti ad destitutionem ejus, nihil tibi profuerunt,
nihil ei nocuerunt. Nam et de nostris plurimi ei obe-
diunt et adhærent, sicut dominus Moguntinus et alii.
Sed si mihi et consilio meo acquieveritis, in prom-
ptu erit et Alexandri dejectio et papæ nostri Pas-
chalis exaltatio. En ego acquisivi parti nostræ quin-
quaginta episcopos cum archiepiscopis suis et plu-
res numero de dominatione regis Angliæ, qui papæ
Paschali adhærebunt et nobis, si vos Alexandri obe-
dientiam et eo decedente cujusque de parte ejus
electi abjuraveritis. Inque certitudinem hujus rei
ecce præsentibus adsunt duo nuntii regis Anglorum
parati in persona domini sui jurare, quod ratum
habebit et jurabit quod vos hic jurabitis super hoc
et statuatis. » Placuit imperatori forma consilii, et
se nomen Alexandri et obedientiam in perpetuum
abjuraturum promisit. Cumque clerus de sententia
et consensu interrogaretur et instantius convenire-
tur, ait Magdeburgensis et plurimi alii; quoniam
futura incerta sunt et plerumque quem eligunt prin-
cipes, abjicit Deus, et quem populus approbat, im-
probat Deus, temerarium esse hujusmodi sacramen-
tum et se prius regalia relicturnum quam ita juratu-
rum. Ait imperator eum oportere et regalia retinere
et cum eo ita jurare. Cumque jam exandesceret
ira imperator, Magdeburgensis ad mitigandum vel
differendum rem ait: « Si dominus Coloniensis,

B qui hujusmodi consilium et sacramentum indu-
cit, primus omnium abjuraverit Alexandrum et ju-
raverit quod ordinationem suam et consecrationem
a Paschali recipiet, de secreto animi sui certiores
nos reddet: omnem scrupulum suspicionis præ-
mentibus nostris auferet: nosque sic in hujusmodi
sententiam et sacramentum facilius inducet. » Acqui-
evit imperator. Cumque Coloniensis ita primo jurare
jussus detrectaret, et etiam usque ad lacrymas re-
niteretur, vehementer accensus imperator ait: « En
apparet quod tanquam proditor operatus sis adver-
sum me et animam meam. En apparet quod sanum
consilium dedit mihi Moguntinus defuncto Octaviano
dicens quod cum Dominus, eo mortuo, me a periculo
maximo jam liberasset, caverem mihi ne me iterum
periculo consimili involerem. Unde tibi missis
mandatis scripsi ne me inconsulto de substituendi
pontificis electione quidquam tractares, tu vero
clam me auctoritate tua istum elegisti et *Te Deum*
laudamus per te decantasti. Parasti nobis foveam;
primus modo incidis in eam. » Sicque Coloniensis
primus et absolute juravit in supradictam formam.
Postmodum imperator obedientiam vestram et cu-
jusque de parte vestra electi abjuravit: hoc sane
retento et determinato quod si contigerit et vos et
Paschalem decedere et utraque pars in unam perso-
nam eligendam concorditer convenerit, liberum sit
ei assentire et eam recipere. Tunc Coloniensis ad-
jecit ita, si de consensu vestro fuerit celebrata electio,
et addidit quod faceret principes suos jurare et eos
qui aderant, et eos qui aberant, in partibus suis et pro-
vinciis suis, in consimilem formam et quod ipso dece-
dente imperatore non prius alium imperialibus insigni-
bunt, quam ipse substituendus idem præstet sacra-

mentum abjuratōnis. Tunc juravit dux Saxonum et marchio Albertus, quidam comes palatinus frater imperatoris et quidam sororius ejus. Magdeburgensis archiepiscopus tandem et cum lacrymis abjuravit, hoc adjecto, quādiu regalia retinebit et si omnes qui aberant idem jurent. Postmodum Bru-

nensis duoque alii suffraganei ejus juraverunt et nuntii regis Angliæ in personam ejus. Duo episcopi excusati per absentiam archiepiscopi sui non juraverunt, sed dilatum est eorum et cæterorum, qui aberant, sacramentum usque ad octavas Petri et Pauli.

X.

GRADUS COGNATIONIS INTER REGEM ET REGINAM.

Hanc computationem præsentaverunt Pictavienses cardinales, quando sanctus Thomas exsulabat, sed non sunt auditi.

Sic computati sunt gradus cognationis inter regem Anglorum et reginam. Willelmus rex Anglorum et Robertus comes Moritonii uterini fratres fuerunt. De Willelmo natus est Henricus; de Henrico Ma-

thildis imperatrix; de Mathildi rex Henricus. Item de Roberto comite nata est Beatrix comitissa Pictavensis; de Beatrice Willelmus comes; de Willelmo comite Alienoris regina.

XI.

REVOCATIO ARTICULORUM QUOS REX HENRICUS SECUNDUS VOLUIT ECCLESIAM ANGLICANAM OBSERVARE.

In Dei nomine, Amen! Anno Domini 1173, coram venerabilibus in Christo patribus et dominis, domino Alberto divina dignatione tituli Sancti Laurentii in Lucina et Theodwino tituli Sancti Vitalis presbyteris, cardinalibus, et apostolicæ sedis legatis, priore et conventu Ecclesiæ Cantuariensis ac aliis quampluribus regni Angliæ personis, in Ecclesia conventuali Sanctæ Trinitatis Cantuariensi congregatis. Nos Henricus Dei gratia rex Angliæ, dux Normannorum pœnitentiam a vobis dominis legatis auctoritate apostolica in remissionem peccatorum nostrorum injunctam, humiliter et devote perficere volentes, in litteris scriptis publice et palam revocamus, abdicamus, renuntiamus et resignamus omnes illas malas consuetudines, contra illas antiquas libertates Ecclesiæ Anglicanæ per nos nequiter inductas, easque et earum singulas pro nobis et hæredibus nostris totaliter dimittimus in perpetuum, pro quibus beatus Thomas nuper Cantuariensis archiepiscopus usque ad mortem decertavit. Præterea ad honorem omnipotentis Dei, beatæ Mariæ Virginis et omnium sanctorum, ac in remissionem peccatorum nostrorum, concedimus pro nobis et hæredibus nostris, quod Ecclesia Cantuariensis ac omnes aliæ ecclesiæ Anglicanæ sint liberæ, et habeant

omnes libertates illæsas, sicut habere consueverunt ante coronationem nostram. Et quod omnes ecclesiæ in regno nostro Angliæ per nos vel hæredes nostros de cætero fundandæ gaudeant omnibus et singulis libertatibus prædictis. Ita quod occasione vocationis earundem, vel alicujus earum, temporalia earundem ecclesiarum per nos vel hæredes nostros concedenda minime in manus nostras seu hæredum nostrorum capiantur seu saisentur; et si aliqua occasione præmissa capiantur seu saisentur, volumus et concedimus per præsentem quod sine dilatione integre restituantur et liberentur, nulla inde exactionis alicujus ratæ ratione præmissa per nos vel hæredes nostros ab iisdem vel ab aliqua earundem alicqualiter exigenda vel præcipienda. Protestamur etiam et promittimus bona fide pro nobis et hæredibus nostris ad auxiliandam, corrigendam, emendandam et dilatandam prædictam revocationem, abdicacionem, renuntiationem, resignationem nostram forma meliori, ad honorem Dei et Ecclesiæ, ad nos vel hæredes nostros ad hoc per archiepiscopum Cantuariensem seu per aliquem prælatorum regni nostri porrecta, qui pro tempore fuerint ac hoc debite fuerint requisiti. Acta sunt hæc anno Domini supradicto.

XII.

HÆC SUNT CAPITULA PURGATIONIS

Quam præstitit Eboracensis quarta manu juratorum, quorum unus fuit magister Vacarius.

Quod ipse consuetudines avitas, super quibus A vertebatur controversia inter regem et dominum Cantuariensem, nec scripto nec juramento firmaverat.

Quod ipse nec opere nec sermone, nec per se nec per interpositam personam, scienter aliquid machinatus est, quod dominum Cantuariensem in mortem traheret.

Quod litteras domini papæ in Angliam destinatas de inhibitione coronationis filii regis nec recepit nec vidit, nec aliquid fieri fecit, quo minus eas videret vel reciperet.

Quod ipse in coronatione filii regis debitum juramentum recepit integre, nec aliquid omisit quod in coronatione regis Angliæ præstari solet.

XIII.

STEPHANI LANGTON

ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS

TRACTATUS DE TRANSLATIONE BEATI THOMÆ.

1. Translationis beati Thomæ memoriam annuæ devotionis studio recolentes ante mentis oculos statuamus, quod debellatoribus Ecclesiæ primitivæ dicitur per prophetam, ut nostræ servitutis debitum fidelius persolvamus, et ad ministerium nostrum implendum validius accingamur. Ait siquidem Zacharias : « Bibentes inebriabuntur quasi vino, et replebuntur ut phialæ, et quasi cornua altaris, et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui, quia lapides sancti elevabuntur super terram. » Nulli vero videatur indecens aut indignum, quod agere volentibus diem festum bellatores proponimus in exemplum. Necessarium est enim, ut solemnia celebrantes sint ad spirituale prælium expediti, ne dum sanctorum merita venerantur, inimicorum jaculis vulnerentur. Quod bene significat ille bellator egregius, Judas videlicet Machabæus, qui sancta mundare disponens et templum Domini dedicationis officio renovare, ordinavit viros, qui pugnarent interim adversus eos qui erant in arce.

2. Hujus exemplo solemnius insistentes, contra malignos spiritus in arce superbix residentibus viriliter dimicemus. Qui peccati venenum festivitatis vino miscentes interficiant infelices, qui solemnium obtentu negotium ventris agunt, et spirituale gaudium exultatione carnali corrumpunt. Imitemur ergo, charissimi, Matathiam et filios ejus, qui cum fidelibus Antiocho resistentibus provide statuerunt, ut contra gentes, quæ tempore Sabbatorum in eos insurgent, unanimiter dimicarent. Nos namque pruden-

ter et fortiter hostibus resistamus, qui Sabbata nostra perturbant, et iniquis subreptionibus machinantur. ut spirituale gaudium, in perniciem transeat animarum, quod ad earum remedium est statutum. Si enim lætitiæ frena laxantes prætextu lætitiæ, lasciviam amplectamur, et abjecto cingulo disciplinæ viri ecclesiastici fuerint dissoluti, hostes ecclesiam intuentes ejus Sabbata deridebunt. Cum igitur in psalmo legamus, quod in justorum tabernaculis vox exultationis resonet et salutis, si juxta esse volumus, attente curemus, ut si apud nos fuerit vox exultationis, eadem sit et salutis. Nec exultatio salutem excludat, aut temporale gaudium dolorem perpetuum introducat.

3. Tota mentis intentione vitemus, ne juxta Thadæi testimonium Dei nostri gratiam in sanctorum gloria constitutam in luxuriam transferamus. Quoniam in judicium sunt proscripti, et damnationis titulo jam notati, qui temeritatis hujus audaciam attentare præsumunt. Dies enim festos quos in hac vita lætitia prosequitur, inhonestæ vitæ terminus juxta verbum propheticum in lamentationem convertet et luctum. Quis namque miretur, si Domino servire cogantur in pœnis, qui eum coegerunt in suis servire peccatis, juxta quod conqueritur per prophetam qui suam et sanctorum gloriam ad voluptatem retorserunt et culpam? Modum autem et formam solemnitatibus celebrandis scriptura præscribit, quæ cujusdam festivitatis celeberrime gaudia prosequens asserit omnem secundum faciem

sanctorum fuisse jucundum. Qualis vero sit ista solemnitas, Apostolus docet dicens: « Fornicatio, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. » Vir enim sanctus, licet in Jericho conversetur, faciem tamen euntis in Hierusalem non amittit, quia licet eum in mundo detineat conversatio corporalis, faciem tamen retinet ad cœlestia suspirantis.

4. Bellatores itaque primitivos, sicut diximus, imitemur, quorum probitas nos invitat, ut in diebus festis hostes fortiter impugnemus. Sermo propheticus laudans ait: « Bibentes inebriabuntur quasi vino, et replebuntur ut phialæ, et quasi cornua altaris, » etc. Hæc verba non solum præliatores primos indicant, sed et sanctorum solemnia celebrantes reformant. Tria namque notantur in his verbis, propter quæ salubriter statutum est, ut Ecclesia solemniter celebret festa sanctorum. Prima causa est gaudium, ut in Domino gaudeamus eorum beatitudini congaudentes, quos ipse pie dilexit, excellenter ornavit, stola gloriæ induit, et magnifice coronavit. Gaudium autem notat prima clausula verbi prophetici supra præmissi. Secunda causa est exemplum, ut nos qui sanctorum merita recensemus, in sensu bonorum operum eorum vestigiis insistamus, et eos mentis gressibus imitemur, de quorum patrocinio gloriamur. Secunda clausula supraposita denotat hanc causam. Qui enim pro virium facultate sanctorum operibus se conformant, congrue vasis sacris et altaris cornibus conferuntur, ut sequentia declarabunt. Tertia causa est subsidium, ut qui de sanctorum meritis gratulantur, de eorum patrocinio gloriantur. Nec eis in auxilio sancti desint, sed obsequium sibi factum vicissitudine grata compensent. Hanc tertiam causam notat tertia clausula verbi præmissi. Viatorem ad superna tendentem, et per festivitatem annuam ad continuam suspirantem refrigerant ista tria. Quoniam ab exemplo deducitur, a subsidio sustentatur, a gaudio refovetur. Exemplum enim obtinet vicem ducis, subsidium adjutoris, et ne solatium ei desit, gaudium his duobus assistit.

5. Quid autem magis expedit viatori, quam ut iter ejus sit certum, securum, et lætum? Ad quæ omnia sufficiunt ista tria: « Quoniam exemplum certitudinem, subsidium securitatem, gaudium lætitiæ administrat. » Ecce quanta suavitas ex observantia festivitatum emanat, quæ per gaudium, de quo diximus, indicatur. Ecce qui fructus de solemnitatibus colliguntur, si pia devotione fuerint observatæ, quos subsidium et exemplum superius expressa designant. Unde cum propheta sanctos lapides super terram elevandos dixisset, insinuans per hoc verbum sanctorum corpora gloriose de tumulis transferenda, quantum translationis gloria sit fructuosa fidelibus, mox declarare volens adjungit: « Quid enim bonum ejus est; et quid pulchrum

A ejus, nisi frumentum electorum et vinum germinans virgines? subsidium et exemplum, quæ de solemnibus oriuntur, sicut superius est ostensum, frumentum indicat electorum. Sicut enim in area trituratorum, ut granum a palea separaretur, sic in Ecclesia discussa sunt gesta sanctorum, ut excussa palea vanitatis tam sancta sit eorum memoria, quam solemnitas, et grana sine paleis reservantes eorum adjuvemur auxiliis, et informemur exemplis. Frumentum etiam in horreo mundo reponitur, ut servetur, nec absque munditia cordium possunt votiva solemnia, prout decet, observari. »

6. Gaudium autem sanctum, quod festivitatis est annexum, per vinum germinans virgines indicatur. Vinum namque spiritualis lætitiæ munditiam germinat virginalem, quia castitatem nutrit et servat. Sed vinum lætitiæ sæcularis generat et germinat meretrices, quia libidinem, incitat et inflammat. A festivitatis ecclesiasticis sit alienum hoc vinum, in quibus est vinum aliud propinandum. Unde Dominus per prophetam eunuchos ejus Sabbata custodire testatur. Illos, inquam, eunuchos, « qui, » sicut in Evangelio ipse dicit, « semetipsos propter regna cœlestia castraverunt. » Hi sunt qui pro cœlestis regni desiderio turpitudinem noxiæ voluptatis a sua carne resecant et abscindunt. Notandum autem quod egregie solemnitatum utilitas commendatur, dum ad eam sublimerem extollendam bonitas et pulchritudo junguntur. Sic nempe fratrum concordiam commendavit Psalmista, cum ait: « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! » Sic etiam, Christianæ devotionis obsequium in timore divino consistens et obsequantia mandatorum, vir sapiens laudat dicens: « Nihil melius quam timere Deum, et nihil melius quam respicere in mandatis illius. »

7. Tria superius memorata, scilicet gaudium, subsidium, et exemplum, quæ festivitatis, ut diximus, sunt annexa, notavit Dominus per prophetam dicens: « Filios advenæ, qui adhærent Domino ut colant eum, omne custodientem Sabbatum ne polluat illud, et tenentem fœdus meum, adducam eos in montem sanctum meum, et lavabo eos in domo orationis meæ. Holocausta eorum et victimarum eorum placebunt mihi super altare meum. » Advenam sacra Scriptura populum gentilem appellat. Unde populo Judaico dictum est: « Advena qui tecum versatur, in terra ascendet super te, eritque sublimior, tu autem descendes et eris inferior. » Hoc autem est evidenter impletum in populo Judaico et gentili. Nos igitur advenæ filii sumus omnes, qui de gentibus orti sumus. Evidenter autem cultus divini modum et formam expressit sermo propheticus, cum de colentibus Deum ait: « Qui adhærent Domino, ut colant eum. » Scriptum quippe est: « Qui adhæret Domino, spiritus unus est. »

8. Docet autem Dei cultores, ipsum in festivitatis venerantes, esse spiritum et non carnem, quæ

spiritualem lætitiã, non carnalem exigit cultus Dei. Econtrario de equis Ægypti, per quos potentes sæculi designantur, dicitur per prophetam : « Equi eorum caro, non spiritus. » Sunt enim plerumque mundi potentes ad spiritualia segnes et tardi, sed ad carnalia veloces et prompti, et impletur in eis illud propheticum : « Attendi et auscultavi, nemo quod bonum est loquitur, nullus qui super peccata sua agat pœnitentiam, dicens : Quid feci? Omnes conversi ad cursum suum quasi equus impetu vadens ad prælium. » Recte vero subjungitur : « Omne custodientem Sabbatum, non polluat illud et tenentem, fœdus meum. Qui enim festivitatem divino cultui deputatã aliqua transgressione violat, fœdus cum Domino initum non observat. » Antiquitas autem fœdus effusione sanguinis firmabatur. Nos igitur in festis eorum, qui sanguinem suum pro Christo fuderunt, fœdus quod cum Domino nostro contraximus, toto mentis desiderio confirmemus. Legitur quod quando populus Israel fœdus cum Domino Josue mediante percussit, ipse pergrandem lapidem in sanctuario statuit, quem hujus negotii testem fecit. In sacra Scriptura per lapides plerumque sancti martyres designantur, sicut sequentia declarabunt. Lapis ergo pergrandis in sanctuario Domini erigitur, cum alicujus martyris magni reliquię in Ecclesia sublimeret exaltantur.

9. Cum igitur hodie recolamus, qualiter lapis grandis in sanctuario sit erectus, id est Thomas martyr gloriosus de tumulo elevatus, ad hunc lapidem cordis dirigamus intellectum, et deligere studiamus in eo nostrę mentis affectum, ut devotionis nostrę testis esse possit et velit. De his autem, qui sinceris mentibus Deum colunt, dicitur consequenter : « Adducam eos in montem sanctum meum et lætificabo eos in domo orationis meę, holocausta eorum et victimę eorum placebunt mihi, sicut altare meum. » Quibus verbis primo notatur exemplum, secundo gaudium, tertio suffragium. Quę tria superius sunt expressa. Sanctorum enim exemplum nos in montem Domini, æternę scilicet beatitudinis sublinitatem adducit. Exemplum namque, sicut diximus, ad superna tendentibus viam rectam exhibet vice ducis. Unde dicitur per Psalmistam : « Emitte lucem tuam et veritatem tuam, ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum et in tabernacula tua. » Quid rectius lucis nomine, qua Dei gratia figuratur, sine qua nihil lucidum, nihil serenum, sed omnia tenebrosa?

10. Veritas autem est conversatio sancta justorum. Impiorum namque vita vanitas est et mendacium, veritas autem vita bonorum. Unde dicitur per prophetam : « Pacem et veritatem diligite. » Justus quippe pacem cum proximo, veritatem diligit in seipso. Deducunt namque lux et veritas virum justum, eum in montem et in tabernacula adducentes : quia prævia Dei gratia per sanctorum exempla regnabimus in patria, proficiemus in via. Mons siquidem, in quo civitas ædificatur, ad patriam; taber-

na nuda, quę sunt viatorum, referuntur ad viam. Spirituale vero gaudium, quod festivitatis annuis est annexum, exprimitur evidenter, cum subjungitur : « Lætificabo eos in domo orationis meę. » In holocaustis et victimis, de quibus additur consequenter, sanctorum suffragia denotantur. Victimam enim et holocausta pro vobis offerimus, cum eorum merita, qui per fidem regna vicerunt, et seipsos in odorem suavitatis ei obtulerunt, pro nobis Domino præsentamus, ut eorum precibus ejus offensam placare possimus.

11. Nunc verbum propheticum ab initio propositum perscrutemur. « Bibentes inebriabuntur quasi vino, » etc. Frequenter in sancta Scriptura per comestionem et potum spiritualis lætitię designatur. Hinc Ecclesiastes ait : « Omnis homo qui comedit et bibit et videt bonum de labore suo, hoc donum Dei est. » Bona de laboribus suis videt, qui in sanctis operibus se exercet, et laboris sui fructum constituit præmium sempiternum. De quo scriptum est : « Bonorum operum gloriosus est fructus. » Est autem spirituale gaudium vitę laudabilis condimentum. Convenienter enim exsultant, qui laboribus fructuosus et honestis insudant. Hinc apostolus Petrus ait : « Communicantes Christi passionibus gaudeat. » Non enim eum exsultare decet, qui passionis imitationem abhorret : « Quia non erit consors Redemptoris in gloria, qui non fuerit consors ejus in pœna. » Quia testante Apostolo, qui non compatitur non conregnabit. » Est autem passionis consortium, quia gustantibus amarescit, spirituali lætitiã delectandum. Unde Domino dicitur per prophetam : « Occurristi lætanti et facienti justitiam. » Dominus enim quasi promptus auxiliator occurrit ei, qui cum gaudio carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigit.

12. Cum ergo comedit homo et bibit, et de labore suo bona percipit, hoc donum Dei est juxta testimonium Salomonis. Dominus enim solus est, qui mentem afflictam exhilarat, et patientis animum inter tormenta lætificat. Qualiter autem comedat et bibat, qui bonis operibus vigilanter insistit, sententię quę præcedit, evidenter aperit et ostendit. Præmittitur enim istud : « Cognovi, quod non esset melius, nisi lætari, et bene facere in vita sua, comedere, et bibere, et collætari. » Idem enim est de laboribus bona videre, quod bene facere in hac vita. Spirituale quoque gaudium notans in Canticis Sponsus ait : « Comedite, et bibite, et inebriamini, charissimi. » Sicut per cibum et potum spiritualis lætitię, sic per inebriationem abundantia talis lætitię denotatur. Dicat ergo patenter, gaudeant et exsultent quicumque Domino per amicitiam sunt conjuncti. Plenius tamen gaudeant, qui per altiore charitatis amicitiam ei familiarius appropinquant. Quid tamen admonitionem istam præcedat, sollicite perpendamus. Postquam enim dixerat, messui myrrham meam cum aromatibus meis, comedi farum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo, conse-

quenter amicos ut comedant, charissimos autem ut A inebrientur, invitat.

13. In horto suo Dominus cum aromatibus myrrham melit, cum in Ecclesia recipit corporum disciplinam bonorum operum admistione conditam. Mellis nomine contemplatio figuratur. Et rei convenit hæc figura, cum sit mellifluus supernorum aspectus. Contemplationem melli contulit, qui ait : « Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum, ita perscrutator majestatis comprimetur a gloria. » Favus est dulcedo mentis interna, contemplationi supernorum adjuncta. Favum ergo cum melle suo comedit dominus, quia gratum est ei contemplationis obsequium, cum dilectione cordis oblatum. Mordax est vinum et vulnere corporis curativum. Unde per vinum compunctio figuratur. Quæ cum sit intus pungitiva, spiritualium vulnerum est medela. Per lac, quo simplices et parvuli nutriuntur, cordis simplicitas intelligitur. Gratanter ergo cum lacte Dominus vinum bibit, quia dolorem illum acceptat, quem ei cordis simplicitas recommendat.

14. Post ita præmissa sequitur competenter : « Comedite, amici, » etc. Decenter enim exsultant, qui talibus obsequiis Deum placant. Quoniam autem inebriatio, sicut diximus, spiritualis lætitiæ notat abundantiam, recte qui Dominum in sanctorum memoria venerantur, inebriandi dicuntur, ut aperte notetur, quod sancti lætitia debeant abundare. Notandum autem, quod nobis ebrietas animum, quem exhilarat, a temporalibus alienat. Unde scriptum est : « Qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. » Qui enim aîozum animos exhortatione salutis separat a terrenis, ipsius animus avelletur ab eis, ejus operante clementia, qui in fortitudine victos educit. Unde Dominus per prophetam ait : « Si convertens convertam ad te, et ante faciem meam stabis. Et si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. » Hinc etiam per eundem prophetam dicitur : « Factus sum quasi vir ebrius, et quasi homo madidus a vino, a facie Domini et a facie verborum sanctorum ejus. » Inebriat intuentem facies Creatoris, quia contemplantis animum a transitoriis rebus eripit, ad bona sempiterna deducit. Inebriat etiam auditores divini sermonis auditus, quia terrenorum amorem verba sancta depascunt, et desiderium æternorum accendunt. Unde D vivis carbonibus comparantur, qui cibaria, paleamque consumunt. Spiritualis autem lætitia, sicut ebrietas mentem supernis inserit, a terrenis avertit. Inebriantur hoc modo, qui nostram matrem venerantur, ut cœlestibus intendentes fugitiva bona despiciant, et permanentia concupiscant.

15. Rursum ebrietas doloris sensum adimit, adeo quod ebrius etiam cum dolenda sustinet, hilarescit; unde vocem ebrii vir sapiens ita format : « Verberaverunt me, et non dolui, traxerunt me, sed non sensi. » Hinc etiam Jeremias sub persona carnalis hominis loquens ait : « Inebriavit me absynthio. » Cujus verbi sensum aperiens beatus Gregorius sic exponit : « Ebrius quod patitur nescit. » Absynthio

ebrius est, qui amaritudines mundi tolerat, et tamen quid patitur, ignorat. Fuerunt ergo tanquam ebrii bellatores Ecclesiæ primitivæ, qui cum interna lætitia corporum tormenta vicerunt, et juxta verbum Apostoli : « Rapinas bonorum suorum cum gaudio susceperunt. » Spiritualis autem jucunditas, similiter ut ebrietas tristitiæ sensum tollit; et mentibus persecutione pulsatis, hilaritatem sanctam infundit.

16. Qualis autem exsultatio sanctorum festivitatem debeat comitari, declaravit Psalmista cum ait : « Exsultationes Dei in gutture eorum et gladii ancipites in manibus eorum. » Humani generis inimicus illis confidenter tendit insidias, quos sæculi gaudiis invenit irretitos. Profundius enim infirma sua discutit dolens animus, quam exsultans. Nisi namque tentator callidus tempus lætitiæ tentationi congruere cognovisset, nequaquam filiis et filiabus Job in domo primogeniti fratris sui vescentibus, ipse concussis angulis domus totam beati viri progeniem exstinxisset. Quoniam igitur plerumque, sicut diximus, mentem in tentationis laqueos exsultationis aditus introducit, valde necessarium est, ut dum exsultatio guttur occupat, manus gladium apprehendat. Illum, inquam, gladium, quem Apostolus nominat, Dei Verbum. Opus autem est, ut gladius in manu portetur, quia parum est Dei verbum in corde versari, nisi quis illud studeat operibus implere. Manus igitur gladium apprehendat, ut quod corde sentitur, bonorum operum testimonio confirmetur. Unde beatus Job ait : « Arcus meus in manu mea instaurabitur. » Arcus instauratur in manu, cum instrumentum pugnæ cœlestis, de quo jacula mittuntur in hostes, bonæ conversationis adjutorio roboratur.

17. Præsens igitur festivitas, sic lætitiæ recipiat blandimentum, ut severitatem gladii non excludat. Qualis etiam lætitia debet esse festivitatis sanctorum annexa, manifeste demonstrat quod dicitur per Psalmistam : « Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore. » Cum timore serviendum est Domino, quia sic exsultatio timore debet acui, sicut timor exsultatione condiri. Decet enim, ut si servitii spiritualis occasio sæcularem lætitiæm introducat, timoris magisterium eam premat, ut in refectioe sacra dulcedinis simul et acriminis serviat condimentum. Quod etiam alibi monstravit aperte Psalmista, cum ait : « Deduc me, Domine, in via tua, ingrediar in veritate tua, lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. » Per viam Domini ambulat, qui sapienter ei ministrat. Ministrans autem Domini veritatem ingreditur, cum ejus ministerium ad cœlestia retorquetur. Ministerii vero modus aperitur, cum dicitur : « Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. »

18. Eleganter expressit, qualiter in obsequio Domini sit gaudendum, qui lætari petiit, ut timerent. Talis enim debet esse lætitia, ut timorem Domini nullatenus minuat, et talis esse timoris custodia, quæ spiritualem lætitiæm non excludat. Unde postquam Psalmista præmiserat : « Servite Domino in

timore, & recte suojungit : « Et exsultate ei cum tremore. » Cum enim Ecclesiæ filios oporteat salutem suam cum timore et tremore, sicut dicit Apostolus, operari; necesse est, ut cum exsultatio foris adest, ejus ingressum timor interius moderetur, ne tota veniens ad cor intret, et ad immoderatum ejus ingressum infirmatio suffocetur. Hoc autem periculum timor et tremor excludant, videlicet ut mens mala quæ possunt accidere, sollicitè pertimescat, et corpus mentis obsequio se reverenter addicat.

19. Sequitur : « Replebuntur ut phialæ, et quasi cornua altaris. » Per phialas et altaris cornua, nobis est insinuata justitiæ duplex forma, variis considerationibus observanda. Sancta namque conversatio, ut ita dixerim, nunc ab angusto tendit in latum, phialæ figuram exprimens, quæ fundum habet angustum, sed patulum os et amplum; et dum in altum ascendit, paulatim in latitudinem se diffundit. Ita justitia, dum proficit, paulatim incrementum suscipit et in bonis operibus dilatatur. Interdum autem sanctitas progreditur in acutum, sicut altaris cornua sumunt initium a latitudine, sed deinceps se coarctant, itaque in acumine terminantur.

20. Assimilatur his cornibus justitia consummata, quæ cum perfectionem fuerit assecuta, per humilitatis modestiam se constringit, cum in meritum excellentia prius fuerit dilatata. Attendit enim Verbum Sapientis viri dicentis : « Quanto magna est potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur. » Hac consideratione vir justus, quanto magis in perfectionem se erigit, tanto per humilitatem amplius se substernit, ne superba de se sentiat, et per præsumptionem præcipitatus corruat, aut per inanem gloriam evanescat.

21. Qualiter justitia proficiens dilatetur, Salomon docet dicens : « Justorum semita quasi lux splenscens procedit, et crescit usque ad perfectum diem. » Justitia namque cum incipit, primo tenui luce clarescit. Sed cum perfectionem attigerit, claritatis suæ radios circumquaque diffundit. Hinc per Psalmistam dicitur : « Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. » Et iterum : « Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisivi. » Hinc etiam in Proverbiis ad Filium Pater ait : « Viam justitiæ monstrabo tibi, ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum. » Justitia namque festinans ad præmium, nec angustia coarctatur, nec offendiculo præpeditur, quia Dominus ei contraria dissipat, et ejus impedimenta complanat. Hinc etiam cum profectus David Scriptura sacra describeret, ait : « David proficiens, et semper se ipso robustior erat, domus autem Saul decrescens quotidie. » Justus enim per incrementa meritum ascendit, injustus autem per malorum operum decrementa decrescet.

22. Qui autem profectui virtutum insistit, quasi semetipsum proficiendo transcendit. Carnis enim corruptelam deserit, et spirituale fastigium potenter

accingit. Nonne super semetipsum excreverat is, qui ait : « Vivo ego, jam non ego, vivit autem in me Christus ? » Nonne super se ascendere videbatur, cum dicebat : « Quæ retro sunt obliviscens, ad ea quæ sunt priora me ipsum extendo? Quod de virtutis incremento prædiximus, videlicet, quod justitia proficiens dilatatur, fuit evidenter in templi fabrica figuratum. Superius namque tabulatum in templo majorem latitudinem obtinebat, inferius vero miorem. Nam infimùm tabulatum quinque cubitos latitudinis habuit, medium vero sex, superius autem septem.

23. Tabulata, quibus templi parietes decorantur, sunt fideles Ecclesiæ, qui eam vestiunt et ornant, sicut dicitur ei per prophetam : « Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, et circumdabit tibi eos quasi sponsa. » Bene autem tabulata viros Catholicos indicant, quorum corda charitas dilatavit, disciplina cœlestis excidit, simplicitas complanavit. Huic sensui bene congruit, quod tabulata fuerunt in superioribus latiora, quia fidelium mentes ad temporalia se constringunt, et ad cœlestia se expandunt. Similiter autem templum, quod Ezechieli fuit ostensum, superius fuisse latius perhibetur. Qui autem templi nomine figuratur, docet ille qui ait : « Nescitis quia templum Dei estis? » Et si suave videtur hoc verbum, pungiturum est valde quod sequitur : « Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. »

24. De templo etiam superius memorato legitur audisse propheta : « Tu autem, fili hominis, ostende domui Israel templum, ut confundantur ab iniquitatibus suis Confundantur namque salubriter peccatores cum eis proponitur in exemplum vita justorum. In hoc enim speculo maculas suas agnoscent, et eas lacrymando dituunt, et penitentiae lamenis abstergunt. Eleganter autem hoc templum superius fuisse latius memoratur, quia, sicut diximus, corda justorum coarctantur in infimis, et dilatantur in summis. Sunt enim corda honorum thuribulo valde similia, quod cum sit clausum inferius, superius est apertum. Secundum hanc similitudinem piæ mentes ad terrena se claudunt, et aperiunt ad superna. Hoc quia in Apocalypsi legitur, Angelum tenuisse thuribulum, quod sanctorum orationibus erat plenum. Illorum namque cordium angeli sunt custodes, de quibus orationum fumus ascendit, quarum odore Dominus demulcetur, et suavitate placatur.

25. Nunc Scripturæ testimoniis ostendamus, quomodo perfecta justitia, cum consummata fuerit, se constringit, et quæ dilatatur in imo, quomodo coarctatur in summo. Quod arca Noe figuravit expresse : scilicet eam superius unus cubitus consummavit. Quid per arcam Noe melius, quam Ecclesia figuratur, quæ sinu mentis expanso Spiritus sancti flatum accipit, cujus impulsu sæculi fluctus secat, et ad vitæ portum tota cordis intentione festinat? Hæc dilatatur in imo, et coarctatur in summo, quia quæ latitudinem et longitudinem inferius habuit

postquam in virtutis exercitio se diffudit, dum retributionem supernam attendit, opera sua despicit, et ea tanquam modica perpendit, sub humilitatis custodia se comprimit, et inflationem noxiam virtutis pede restringit. Hæc esse sollicite facienda Salvator ostendit, qui discipulis suis ait : « Cum omnia bene feceritis, semper dicatis : Servi inutiles sumus. » Qui omnia bene facit in bonis operibus se dilatat. Sed qui postea se servum inutilem reputat, per humilitatis modestiam se coarctat. Hinc rursus ad sponsam in Canticis sponsus ait : « Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis. »

26. Plerumque ventris nomine mens significatur, eo quod cogitationes in mente sicut cibaria digeruntur in ventre. Unde dicitur per prophetam : « Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo. » Quem autem dolorem plangeret, mox aperuit, cum subjunxit : « Sensus cordis mei turbati sunt. » Fuit ergo prophetæ plangenti mentis tribulatio dolor ventris. Hinc etiam de impio scriptum est : « Uterus ejus præparat dolos. » Constat autem, quod carnalis uterus dolos præparare non potest, sed uterus dolos præparans est animus fraudis machinamenta pertractans. Venter itaque, sponsæ signanter, acervo tritici comparatur, qui cum sit latus in imo, tamen est angustus in summo. Quia fidelis anima prius in honorum operum exercitio se diffundit, demum post contemplationem cælestium in se redit, et per humilitatem, ut diximus, se constringit.

27. Bene autem acervo tritici comparatur, quia, palea vanitatis excussa, meditationis sacræ thesaurum, quasi grana tritici in horreo conscientiæ congregat et servat. Hic autem acervus liliis dicitur esse vallatus, quia fidelis animus undique munditia castitatis est cinctus. Nec solum lilio, sed liliis vallari dicitur, quia veræ castitatis geminus est effectus; videlicet, ut et cor complectatur et corpus. Unde per byssum retortam et duos turtures figuratur in lege. Præmissis consonat, quod Sapientia de se dicit : « Ego quasi cypressus in monte Sion. » Intelligitur autem hoc verbum, sicut de capite, sic de membris, ut una sit vox capitis et membrorum. Cypressus pulcherrimam comam habet, cujus summitas surgit in comam. Est ergo vir justus quasi cypressus, quia coma pulcherrima est conversatio speciosa. Dicitur autem esse quasi cypressus in monte Sion, quoniam in contemplationis vertice constitutus cælestium consideratione se premit, et dum intra mentis se sinum colligit, sub humilitatis custodia se constringit.

28. Mundanus autem usus hujus rei manifestum ostendit exemplum. Nam et avis domestica, aliis avibus capiendis assueta, se premit, cum prædam conspicit, quam ardentem appetit, et ad quam dirigendam sese sentit. Quis ergo miretur, si mens in humilitate se comprimat, dum prædam beatitudinis considerat, ad quam inhianter aspirat? Per phialas igitur et altaris cornua, sicut diximus, figurantur viri spirituales, divini prælii bellatores, et virtutum

A ornamentis instructi, tanquam armatura cælesti. Dicuntur autem phialæ a phialni, quod est vitrum in Græco, quia proprie vasa vitrea vocantur vasa phialæ. Unde de luxuriose bibentibus dicitur per prophetam : « Bibentes in phialis vinum. » Luxuriæ namque non sufficit ut gustui placeat vini sapor, nisi visum quoque demulceat ejus color. Unde Salomon in Proverbiis cohibere volens luxuriam istam, ait : « Ne intuearis vinum, quando flavescit, et cum splenduerit in vitro color ejus. » Quod autem periculum sit annexum consequenter ostendit : « Ingressus blande et in novissimo mordebit, ut coluber, et quasi regulus venena diffundet. » Regulus aves volantes inficit, coluber autem latibula quærit et colit. Bene ergo vinum colubro comparatur et regululo. Colubro, quia libidinem provocat, cujus turpitudine quærit abscondi. Regulo vero, quia vinum immoderate sumptum viros magnos interdum enervat, qui duabus alis, abundantiae scilicet et potentiae, volare poterant ad superna, si recte dirigerent iter suum.

29. Licet autem, phialæ dicantur vasa vitrea, phialæ tamen erant aureæ, quæ jubente Domino fuerant in tabernaculo præparatæ. Hoc autem bene congruit viris justis, ut sint quasi vitrei, et tamen in veritate sint aurei. Videlicet ut sint quasi debiles, tamen vere sint fortes. Tales voluit esse justos, quæ sicut dictum est supra, discipulis suis ait : « Cum omnia bene feceritis, semper dicatis : servi inutiles sumus. » Fortis est utique, qui omnia bene facit, sed debilem se reputat, qui inutilem servum se vocat. Nonne vas aureum fuit ille, qui plus omnibus laboravit, tamen quasi vas vitreum se exhibuit, qui se nec dignum apostolatus nomine judicavit? In hoc autem viri similitudinem habeant viri justi, ut solis radium et claritatis lucem admittant, venti tamen flatum excludant, videlicet ut gratiam recipiant, sed noxiæ tentationi resistent. Sunt autem phialæ oblationi libaminum reputatæ. Spirituales ergo viri replentur ut phialæ, si sacrarum cogitationum et piarum intentionum oblationibus cum honorum operum studiis copiose redundent. Sciendum tamen quod liquida libamina dicebantur. Decet autem quod liquida sint oblationes justorum. Quod utique fiet, si per devotionis ardorem animus liqueat. Unde dicitur per Psalmistam : « Effundo in conspectu tuo orationem meam. » Effundi potest oratio, si fuerit lacrymosa, sed nequaquam effunditur, si per cordis duritiam fuerit congelata. Dicebantur etiam libamina, quia ministri degustando probabant, utrum essent ad offerendum idonea. Sic Domino ministrantes cogitationes suas et intentiones debent quasi gustando discutere, ne quid in eis occurrat, quod Domino debeat displicere.

30. Replentur etiam ut altaris cornua viri sancti. Super altaris cornua sanguis hostiæ ponebatur, unde et eo repleti dicuntur. Hæc igitur solemnia celebrantes velut altaris cornua sanguinis aspersione replentur, quia martyrem venerantes passionis ejus

memoria imbuuntur. Illorum autem mentes memoria martyris imbuunt, quorum conversatio fortitudinis ejus formam in se ostendit. Imitantur enim martyrem, quibus licet non sit datum pati pro Christo, pro ejus tamen amore labentia cuncta despiciunt, carnem affligunt, et ad promerenda cœlestia se potenter accingunt.

31. Nobis itaque, qui speciali martyris protectione gaudemus, præcipue congruit, ut nos in ejus obsequio specialiter affigamus, dicente Scriptura : « Qui transfert lapides affligetur in eis. » Lapidum nomine martyres figurari sequentia declarabunt. Lapidem ergo transferunt, qui translationi martyrum obsequia suæ devotionis impendunt. Qui scilicet eorum reliquias de locis humilibus elevant, ut sublimius et solemnius cum debita veneratione reponant. Nos igitur lapidem pretiosum transtulimus, cum translationi martyris obsequium quale potuimus, exhibere curavimus. Ut itaque supra positum scripturæ verbum impleatur in nobis, ob venerationem ipsius, qui se pro Domino hostiam obtulit, carnem nostram Domino viventem hostiam imblemus, ut a nobis concupiscentias noxias et prava desideria rescemus. Sic itaque Domino largiente servitutis nostræ mysterium impleamus, ut pro modulo suo capiti membra respondeant, et Patrem Filii pro viribus studeant imitari.

32. De viris quoque justis additur consequenter in verbo prophetico, quod suscepimus exponendum : « Salvavit eos quasi gregem populi sui. » Illum namque populum Dominus elegit ad salutem, qui cum ratione vigeat, per quamdam tamen similitudinem se gregi conformat. Decet enim, ut fideles Domino servientes per sapientiam et discretionem sint populus, per mansuetudinem et simplicitatem sint grex. Unde dicitur per Psalmistam : « Nos populus et oves pascuæ tuæ. » Populus sunt et oves, qui sunt prudentes ut homines, et simplices velut oves. Hinc iterum per Psalmistam dicitur : « Qui deducis velut ovem Joseph. » Vir justus per vias rectas deducitur ad superna, cum in bonis operibus proficit quasi Joseph; Joseph enim interpretatur *augmentum*. Et tamen ut ovis nec simplicitatem deserit, nec mansuetudinem derelinquit, viri sancti Creatori dedicati taliter ad patriam deducuntur, quia profectui vigilantiter insistunt, pastorique suo simpliciter et humiliter acquiescunt. Unde religionis eminentiam bene significat turris gregis, de qua legitur in Scriptura. Per gregem enim humilitas, per turrim altitudo significatur. Quid est igitur turris gregis, nisi sublimis humilitas, aut humilis altitudo? Quarum utramque status religionis observat, quia sublimitas est in opere laborantis, et humilitas in æstimatione laboris. Unde Balaam castra filiorum Israel videns ait : « Quam pulchra tabernacula tua Jacob, et tentoria tua Israel, quasi valles nemorosæ! » Per castra filiorum Israel religionis acies figurantur, quæ vallibus nemorosis egregie comparantur, quia vallis est humilis, nemus altum. Quid est igitur vallis nemorosa, nisi depressa

A sublimitas, aut humilitas exaltata? Quam conversationis formam religiosi bene conservant, quia sunt in cordibus suis humiles et in operibus suis excellentes.

33. Sequitur in verbo prophetico : « Salvavit eos Dominus Deus eorum, quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus. » Salutem ergo fidelium operatur sanctorum lapidum elevatio super terram. Quod lapidum nomine sancti martyres designantur, qui solidi fuerunt in constantia, fortes in justitia, duri contra tormenta, testatur ille qui ait : « Quos imbres montium rigant, et non habentes velamen amplexantur lapides. » Montium imbres rigant, quos viri tam scientia, quam vita sublimes verbis pariter et exemplis informant. Velamine autem carent, qui bonorum operum ornamenta non habent. Sunt namque virtutum opera quasi vestes, quibus anima decenter ornatur, et pudendorum actuum fœditas operitur, ne a superbo iudice videatur. Unde scriptum : « Beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet; » et Apostolus Corinthiis scribens ait : « Scimus quoniam si terrestri domus nostra hujus habitationis dissolvatur, domum non factam habemus in cœlis. » Et paulo post addit : « Si tamen vestiti, et non nudi inveniamur. » Ducitur namque vestitus ad regna, sed nudus ejicitur ad tormenta. Hinc iterum scriptum est : « Nonne vestimenta calida sunt, cum perfusa fuerit terra austro? » Austro terra perfusa, cum Spiritus sancti gratia repletur. Unde sponsus ait in Canticis : « Surge aquilo, veni auster, perfusa hortum meum et fluent aromata illius. » Rectissime potest dici hortus Domini quies claustrum, in quo doctrina cœlestis inseritur, sancta conversatio propagatur, vitiorum frutices succiduntur. Dominus igitur est rogandus, ut ab horto suo flatus aquilonis excludat, ut ad eum libere flatus australis accedat, quia claustralibus incumbit orare, quod Dominus inimici insidias repellat ab eis, et Spiritum sanctum requiescere faciat super eos. Facit autem aromata fluere flatus austri, id est Spiritus sancti gratia procurante per laudabilis famæ præmium ad eos, qui foris sunt, odorifera claustralium opera derivantur, quatenus exempla justorum confundant, impios autem convertant. Est itaque Spiritus sanctus auster et ejus inspiratio flatus austri. Opera vero bona, sicut diximus, per vestimenta signantur. Facit itaque vestimenta calida flatus austri, quia virtutum opera reddit devotione ferventia cœlestis inspiratio cor illuminans et inflammans, quoniam ab austro veniunt lux et calor. Quos igitur montium imbres rigant, et non habentes velamen lapides amplexantur, quia peccatorum sarcina prægravati, cum fuerint doctrinis salubribus eruditi, vel propria calamitate compulsi, martyrum reliquias venerantur, et eorum nuditas sanctorum intercessione tegatur.

34. Rursus de lapidibus istis scriptum est : « In præruptis silicibus aquila commoratur. » Per aquilam vir contemplativus intelligitur, qui suæ mentis intuitum justitiæ in sole defigit, qui sublimia ve-

lando penetrans, considerationi supernorum intent. « Præruptum autem est, ut dicit beatus Gregorius, cujus pars cecidit, pars subsistit. » Præruptis ergo silicibus recte martyres comparantur, quorum corpora per martyrium ceciderunt, spiritus autem in cœlestibus requiescunt, et sicut de viris sanctis canitur, reidentes terræ corpora, beatas cœlo animas intulerunt. In præruptis ergo silicibus aquila commemoratur, quia contemplativi martyrum obsequio deputati in eorum memoria requiescunt, et eorum venerationi et imitationi se totos impendunt. Alioquin nequaquam in silicibus commoratur aquila, nisi martyribus servientes, tam mente quam corpore servitutis suæ debitum studeant exhibere. Nequaquam commoratur in silice, qui psallit aut cantat coram martyre, mens autem ejus vagatur exterius in sæculi vanitate.

35. Sunt ergo lapides sancti, sicut ostendimus, martyres Jesu Christi. Super terram ergo sancti lapides elevantur, cum reliquiæ martyrum de tumulis transferuntur. Notandum autem, quod non tantum super terram ejus sancti lapides elevandi dicuntur, quia sanctorum reliquiæ non solum superius elevantur, sed in Ecclesia, quæ terra Domini appellatur, eorum elevatio reverenter impletur. Ex hoc salutem Dei populo provenientem sermo propheticus, quem proserenti sumus ostendit. Speremus igitur et nos, quod martyris nostri translatio, quam solemniter celebramus, nobis in præsentem veniam peccatorum, et salutem perpetuam nobis apud Dominum obtinebit percipiendam post hujus vitæ decursum. Roboraverunt autem valde spem istam quædam signa, quæ misericordia Dei vobis ostendit, quando translatio facta fuit. Provisum namque fuerat ab his, qui martyrem transtulerunt, ut feria tertia transferretur, quia feria tertia passus fuit, ut talis dies ejus gloriæ deserviret, qualis ejus passioni ministerium suum impendit. Sed in Christo testatur præter humanam providentiam accidisse, Dei gratia taliter procurante, quod anno quinquagesimo passionis ipsius, venerabile corpus ejus gloriæ translationis accepit. Quid autem nobis per istum insinuat eventum? Quinquagenarii nobis virtus indicat, quem remissionis numerum esse constat, quod nullus sacræ paginæ lector ignorat. Ex hoc igitur quod anno quinquagesimo transferri voluit, spem certam nobis tribuit, quod nisi per nos steterit, remissionis nobis gratiam obtinebit.

36. Aliud autem accidit, quod humana deliberatio nullatenus ordinavit. Bissextilis siquidem fuit annus translationis, in quo est plenus vicium numerus et perfectus, ut ex hoc eventu speremus, quod martyris intercessio dies nostros in præsentem complebit in bono, et perducet nos ad dierum plenitudinem in futuro.

37. Contigit et illud memorabile, quod ad martyris gloriæ procurante Domino creditur accidisse. Martyr enim fuit ea die de terra translatus, quare rex Henricus, cujus tempore passus est, fuit in terra

sepultus, ut impleretur hoc mox quod legitur in Scriptura : « Mons cadens defluit, et saxum de loco suo transfertur. » Montes sunt, qui terram plenam altitudine sua transcendunt, et in sublimitate cacumen suum attollunt. Montes itaque sunt reges et principes, qui terrarum dominium obtinent, et sublimiores sunt cæteris eminentia potestatis. Mons ergo magnus cecidit, cum regem mortuum sinus terræ suscepit. Defluente igitur monte saxum est de loco suo translatum, quia regis corpore in terra deposito, martyris corpus est honorifice sublevatum. Miracula quoque varia translationis tempore martyr fecit, per quæ favorem suum translationem exequentibus et venerantibus adesse monstravit.

38. Ad translationis corporis beatissimi Thomæ meritis gloriæ declarandam, parabolam evangelicam ad memoriam revocemus : « Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur lumen videant. » Quod beatus martyr, cujus solemnia celebramus, lucerna fuerit ardens et lucens, cœlum et terra testantur. Ardens, inquam, sanctitatis exemplo, lucens documento salutifero. Dominus hanc lucernam accendit, cum electum suum in apicem eximie prælationis erexit. Hanc etiam lucernam emunxit, cum martyrem suum exilio diuturno, contumeliis, damnis et injuriis innumeris affligi permisit. Fuit enim hæc tribulationum immensitas tanquam emunctorium hujus lucernæ, quia quod beatus vir purgandum habuit, fornacis hujus flamma consumpsit. Dominus hanc lucernam exstinxit, cum servum suum martyrio consummavit. Sed dum corporaliter eam exstinxit, spiritualiter eam magis accendit, quia sanctitatis ejus titulum post mortem ipsius crebris miraculorum testimoniis illustravit. Lucernam ergo suam Dominus nequaquam abscondit, quia martyris sui gloriæ virtutum assertionem monstravit. Aliquandiu tamen sub modio latuit hæc lucerna, sed eam Dominus opportuno tempore revelavit. Cum mensura quædam modius appellatur, recte per modium potest tumulus designari, qui se mortuo commensurat, et se corpori tumulando conformat. Sicut autem modio mensuratur annona, quæ indigentibus erogatur, sic de tumba martyris largitas divini muneris sæpe provenit infirmis. Latuit igitur lucerna sub modio, quandiu martyr requievit in tumulo. Sed eam de latebris nunc eductam supra candelabrum Dominus exaltavit, quia martyris reliquias de tumulo reverenter assumptas in loculo pretioso martyris usibus deputato sublimiter collocavit. Capsam enim martyris quid rectius dixerim quam candelabrum luminis, quæ lumen illud egregium, quod ad se tam corde, quam corpore venientes illuminat, intuentibus repræsentat? Ad hanc ergo lucernam, charissimi, totis mentibus accedamus, et ei vitæ nostræ maculas præsentemus, quia ut dicit Apostolus : « Omnia quæ arguuntur, a lumine manifestantur. » Si igitur ad claritatem hujus luminis accedamus, malum quod in nobis prius videre nequivimus,

ejus beneficio cognoscimus. Ad memoriam revoce-
mus quod in Evangelio scriptum est : « Omnis qui
male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ne
arguatur opera ejus. » Fugiamus tamen istud exem-
plum, et quod sequitur imitemur : « Qui autem facit
veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera
eius, quia in Deo sunt facta. »

39. Rursum, ut translationis fructum et gloriam
plenus indicemus, illud Scripturæ testimonium at-
tendamus : « Homo sanctus in sapientia manet sicut
sol, stultus ut luna mutatur. » Sapiens, in Proverbiis
notificans stultum, ait : « Stultus transilit et confi-
dit. » Stultus enim est, qui mandata transgreditur, et
tamen sibi de impunitate blanditur. Specialiter
autem stultus est, evangelica veritate testante, qui
super arenam ædificat domum suam. Arena est
temporalis abundantia, quia sterilis est et gravis.
Sterilis Salomone dicente : « Qui amat divitias, fru-
ctum non capiet ex eis. » Gravis, Apostolo teste, qui
ait : « Qui divites volunt fieri incidunt in desideria
multa, inutilia, et nociva, quæ mergunt hominem
in interitum et perditionem. » Hinc etiam Salomon
ait : « Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole, et ecce uni-
versa vanitas, afflictio spiritus. Vanitas sterilitatem
indicat, afflictio spiritus gravitatem. Stultus ergo
super arenam ædificat domum suam, quia terrenorum
amator figit in temporalibus desideriis mentem
suam. Hic autem ut luna mutatur. Cum mundana
mutabilitas lunæ nomine designetur, bene stultus
dicitur ut luna mutari, quia mundanam vicissitu-
dinem imitatur, quem extollunt prospera, frangunt
æversa. Homo vere sanctus in sapientia manet ut
sol. Justum est, ut Domino servientes omnes sint
sancti. Unde Moysi dictum est : « Loquere ad
omnem cœtum filiorum Israel, et dices ad eos :
Sancti estote, quia ego sanctus sum, Dominus Deus
vester. » Specialiter tamen sancti sunt, qui contem-
plationi cœlestium sunt addicti. « Sanctus enim, ut
ait Beda, Græce dicitur *ἅγιος ἄγιος*, quod sonat,
extra terram. Sancti ergo sunt, qui a temporalibus
separati in cœlestibus conversantur. Unde dicitur
per Prophetam : « Sanctus Israel Domino primitiæ
frugum ejus. » Sicut interpretatio nominis indicat,
Israel est supernorum inspector et cœlestium con-
templator. Sunt autem primitiæ frugum in agro Do-
mini, qui cœlestibus sunt intenti, quia superna fer-
ventius concupiscunt, quanto sæpius eorum consi-
deratione se pascunt. Est autem sanctus homo ut
sol, qui calidus est, et fervet animo, lucet exemplo.
Manet autem in sapientia sanctus, sed eam cito
describit homo stultus, si interdum eam assumit.
Unde scriptum est : « Quoniam aspera nimium est
sapientia indoctis hominibus et non permanebit in

A illa excors. » Econtrario dicitur viro isti : « In
omni animo tuo accede ad illam, et in omni virtute
tua conserva vias ejus. Investiga illam, manifestabitur
tibi, et continens factus ne derelinquas eam. »
Quod homo sanctus beatus martyr fuerit, Dominus
ipse patenter ostendit. Quem amaritudine pressura-
rum a dulcedine temporalium ablactatum Dominus
ad mensæ suæ delicias invitavit, et ei beatitudinem,
ad quam aspirare debuit, patefecit. In sapientia vero
mansit, quia dum vixit, fideliter Deo servivit; no-
vissime vero pro eo vitam suam impendit. Fuit
autem ut sol, qui sanguinis sui radiis sanctam Ec-
clesiam illustravit.

B 40. Elevationem igitur hujus solis solemniter re-
neramur, cum translationem hujus martyris sinceris
mentibus celebramus. Quod igitur scriptum est ser-
vorum ejus congregatio diligenter attendat : « Ele-
vatus est sol, et luna stetit in ordine suo. » Luna ta-
men trahens a sole est hæc congregatio, quæ ab
exemplo martyris vivendi formam assumit. Luna
igitur in ordine suo stet, quoniam elevatus est sol,
id est martyri servientes ab ordinis sui regula non
declinent. Sed patronum suum in sublimi positum
coram oculis suis videant, et eum in bonis operibus
adjutorem confidenter expectent. Qualiter autem
ad observantiam ordinis prosit sublimitas solis,
colligitur ex subjectis. Sol enim elevatus in altum,
ministrat abundantiam luminis et caloris. Speri-
mus itaque quod sol noster de tumulo elevatus ser-
vis suis lumen tribuet, quod ab eis tenebras igno-
rantiae nocivæ repellat, calorem etiam conferat, qui
mentes eorum ad amorem divini cultus accendat.
Faciens etiam abundantia luminis, quod servetur
honestas, et quæ turpitudinem, si fieret, revelaret.
Unde nihil sustinet inhonestum. Abundantia vero
caloris efficit, ut secundum ordinem cuncta fiant.
In his autem duobus religionis summa consistit, ut
ab his, qui religioni colla supponunt, juxta verbum
Apostoli, honeste et secundum ordinem cuncta fiant.
Sol item elevatus in altum attrahit guttas maris.
Unde sol justitiæ de se dicit : « Ego si exaltatus
fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. » Tan-
quam sol, qui mundum illuminat, de se dicat : « Ego
cum elevatus fuero super terram, attraham inno-
meras maris guttas. » Prodest itaque viris justis
D gloria translationis, quia solis elevatio lunam in
ordine suo servat. Prodest et peccatoribus hujus
mundi, quia sol cum fuerit elevatus, guttas at-
trahet aquæ salsæ, quibus peccatores rectissime
comparantur, tum propter brevitatem et salugini-
nem vitæ mortalis, tum propter amaritudinem
peccatorum.

XIV.

TRACTATUS DE PROMISSIONE BEATI THOMÆ MARTYRIS,

VIDELICET

Quod talis esset sibi successurus, qui ecclesiæ Pontiniacensi recompensaret pro liberalitatibus sibi tempore sui exilii impensis

1. Qui gubernationem hujusmodi Deo attribuunt, recte sentiunt, quia nec folium quod vento rapitur, ejus excedit potentiam; nec ipse ventus, qui de thesauris ejus producit, stanti habet potentiam contra ipsius imperium. Quamvis enim homines, utpote animales, quædam hujus mundi opera admirentur, quasi absque gubernatoris magisterio contra rectitudinis ordinem corruptibiliter defluant et excurrant, ut exclamare valeant cum propheta, dicentes: « Quare via impiorum prosperatur, bene est his qui perverse agunt? » tamen nequaquam est pertinaciter asserendum quidquam in hoc mundo fieri, nisi Deo gubernante, aut aliquoties permitte; cum enim ipse sit causa prima et principalis influens super omnia causata fluxu ordinatissimo et serenissimo, certum est quod illa quæ ab ipso causam accipiunt, ad finem bonum rectissime ordinantur.

2. Mala autem incausalia sunt, nec habent rectum ordinem neque finem. In quantum enim a bono deficiunt; in tantum ad nihil tendunt, et non est in eis nisi privatio boni quod nihil ponit in re, sicut claudicatio in homine vel equo nihil ponit nisi privationem recte ambulandi. Quamvis igitur ratio reddi non possit de omnibus, quare hoc vel illud fiat, manet tamen apud Deum de omnibus certa causæ redditio, nobis quidem occulta, ei autem qui lucem habitat inaccessiblei manifesta. Hinc est quod sacri expositores atque doctores conati sunt per mysticas expositiones et allegoricas significationes de rebus mirabilibus probabiles reddere rationes, quorum innumerabilia sunt exempla, de quibus uno posito plura possunt intelligi si oportet. Ponamus ergo illius maximi doctoris beati Gregorii unum exemplum, et sit totius sequentis materiæ fundamentum. Ait enim super Evangelium beati Joannis, ubi de resurrectione Domini agitur, in hunc modum: « Cum discipulis consternatis fuit nuntiatum Dominum de monumento fuisse sublatum, tunc, inquit, currebant duo simul, et ille alius discipulus præcurrebat citius Petro. » Quid, ait beatus Gregorius, quid, fratres, quid cursus iste significat? ex interrogatione sua volens alicujus significationis magnum elicere argumentum. Huic interrogationi volo aliquid annectere nequaquam pro nostro tempore negligendum. Quamvis enim incuria hominum neglectu suo multa prætereat, quibus optata successibus præbere debuit incrementa, nos tamen ea quæ digna sunt relatu comperimus, ne obliterari

A valeant, pro parte studuimus fideliter adnotare. Si quidem colendæ occurrit memoriæ recolendum, quod beatus Thomas Cantuariensis archiepiscopus atque primas exilium eligens maluit exulare, quam Cantuariensem Ecclesiam cui præfuit ancillare. Egressus igitur ab Anglia venit Pontiniacum, et ibi sex annis, ut dicitur, exilii jura perpeussus, in visione admonitus, ubi ante aram beati Stephani in contemplatione prostratus, ut laboris sui bravium æternæ felicitatis coronam perciperet, redire in Angliam est hortatus. De qua visione sanctus pontifex, et statim martyr post futurus, factus hilarior, ad promissam sibi victoriæ coronam ocius properavit. Quem fratres ipsius monasterii vultu lugubri, et pene, 'ut erat, funebri lacrymabiliter subsequentes suppliciter exorabant, ne eos desereret, ne eos ipsos tantæ spei solatio destitueret, ne ipsos tanquam orphanos relinqueret, sed apud ipsos vel omnino maneret, vel si sic oporteret, quanta posset celeritate rediret. Ad quod pius Pater brevi se sermone absolvit dicens: « Sic fieri oportere, nec divinis jussionibus contraire. » Sed hoc fore sciendum quod graves expensas et largos sumptus, quos monasterium tempore suæ necessitatis præbuerat, aliquis successorum suorum sufficienter recompensaret, quod fratres monasterii illius multæ simplicitatis, tunc quasi intelligere non poterant; sed subsequens res probavit eventus, sicut legitur de discipulis Jesu Christi, ut dicitur: « Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum; sed postquam resurrexit a mortuis, tunc cognoverunt, et hæc fecerunt ei. » Ita verissime non cognoverunt fratres monasterii Pontiniacensis quid beatus Thomas vellet dicere per hæc verba; sed postmodum cognoverunt quod de his diceret, sicut in sequentibus apparebit. Eo enim passo et martyrio coronato, et miraculis coruscantibus declarato, quod justam causam fuerat prosecutus, aliis et aliis substitutis, jam excesserat memoriam factum verbum illud martyris ore prolatum, sed congruo tempore reservatum.

3. Post aliquos enim dicti martyris successores tandem in Cantuariensem Ecclesiam instituitur per apostolicæ sedis providentiam, magnus ille et famosus doctor Ecclesiæ, videlicet dominus Stephanus de Languetone Romanæ Ecclesiæ cardinalis, qui accepto pallio et litteris ad suum propositum necessariis, nuntiis in Angliam ante præmissis, subsequi properabat. Sed veniens in partes Galliarum, a præmissis nuntiis ad se redeuntibus responsum accepit, quod

rex Angliæ pro eo quod alium instituere decreverat, eum admittere recusabat : super quo licet sæpius per apostolicæ sedis litteras et legatos rex fuisset admonitus, tamen in suo proposito persistit induratus : sicque præfatum archiepiscopum Stephanum ad Pontiniacense monasterium contigit accedere, ad finem causæ per sex annos instar beati Thomæ martyris in exilio expectare. In tantum enim invaluit regis commotio, quod tota Anglia propter hoc ecclesiastico supposita existit interdicto. Quin imo, invalescente contradictionis procella, plures ex episcopis Anglicanis pro devotione et obedientia de ipso regno oportuit secedere, et ad archipræsulem suum se transferre. In cuius rei argumentum unus ex ipsis videlicet Wigorniensis episcopus apud Pontiniacum postmodum est sepultus. Timor autem erat archipræsuli ne præfatum monasterium tantorum præsentia gravaretur, sed gaudium erat fratribus, quod tot et tantos pro causa tam nobili suscipere meruerunt. Postquam vero procellosa tempestas post nubilum conquievit, præfatus antistes cum honore debito vocatur in Angliam, ex quo sibi et sui ortum est gaudium, sibi autem soli magnæ sollicitudinis et angustie incitamentum. Pensabat autem vir prudens largos sumptus sibi et suis exhibitos recompensare ; sed unde tunc temporis compensaret nec habuit, nec unde habere posset de facili non invenit. Quantum ergo ad hoc tristis abiit ! Sed hanc tristitiam postmodum nobili compensatione redemit. Nam, postquam honoris sui plenitudinem est adeptus, quinquaginta marcarum redditus Pontiniacensi monasterio in perpetuum delegavit. Tunc credebatur impletum quod a beato Thoma, ut superius est expositum, fuerat prophetatum sibi successorem aliquem post ipsum debere substitui, qui satisfaceret pro utroque, verum licet hæc opinio aliquantisper duraverit, et videretur a multis quod sic omnino ante promissum tunc fuisset solutum, nec esset qui contrarium autumaret, tamen aliter videmus impletum.

4. Nam, mortuo eodem archiepiscopo, et apud Cantuariam in pace sepulto, post aliquantum temporis beatus Edmundus cathedram archiepiscopalem suscepit, non sponte, sed invitus. Cathedram Cantuariensem elegit suscipere non humana ambitione, sed divina, ut credimus, dispensatione qua suscepta quod clam latebat in pectore, postmodum luculentius prælibat in messe. Erat enim quasi quædam lucerna sub modio posita : sed postquam super candelabrum est elata, tunc certe patuit his qui in domo Dei ambulant confidenter. Nam in diebus suis placuit Deo, et inventus est justus, et pro zelo justitiæ, nec regem perlimuit, nec regni majores, nec etiam domesticos, quos rex allexerat in persuasionibus effrenatis tempus redimere volentes, exaudivit ; sed potenti virtute accinctus, murum pro domo Domini se posuit, et malens instar prædecessorum suorum affligi pro populo Dei in exilio quam temporalis peccati habere jucunditatem in patria.

A Se igitur subtraxit ab Anglia, et monasterium Pontiniacense est ingressus quasi muro inexpugnabili circumseptus ; et in abscondito faciei Domini a conturbatione hominum veluti in tabernaculo Domini conquievit. Sed ex hac quiete intimum dulcedinis elegit Dominus evocare famulum suum ad statum interminabilem quietis æternæ.

5. Mortuus est itaque in ætate bona, mente securâ, spe certa, consummatione beatâ, sepulture suæ locum eligens, ubi ipse et antecessores sui antea aliquando fuit degens. Verum quia nunquam post aurum abiit, nec in pecuniæ thesauris speravit, non habuit unde Pontiniacensi monasterio retribueret, pro omnibus quæ retribuit illud sibi. Ne tamen videretur ingratus, fecit quod potuit, et decem marcarum redditus priori pensioni quam dominus Stephanus assignaverat, adjecit. Et sic iterum credebatur impletum quod supra a beato Thoma meminimus repromissum. Sed certe largius seilicet providere Dei benignitas quam sperare audeat humana infirmitas. Non enim sine causa dictum est a Domino : « Qui reliquerit domum vel fratres propter me, centuplum accipiet in præsentem, et vitam æternam in futuro. » Adeo enim benignus et largus est noster paterfamilias, quod non solum dilectores suos remunerat in futuro, sed etiam benevolentibus præstat præmia in præsentem, unde quod dilecto suo in vita defuit, ipse prædilectus et diligens, in dilectoris sui morte supplevit. Nam coruscantibus miraculis, ad ejus excubias ægri veniunt et sanantur, munera deferuntur, et quæ ad mundi luxum deputata fuerant in anro et lapidibus pretiosis, ad tumbam sacri pontificis dedicantur. Videres ibi regales fibulas coruscare, aurea discriminialia emicare, monilia insertis gemmis pretiosissimis quodammodo scintillare, gemmas de diversis pretiosis lapidibus annulos radiare, et diversarum imaginum species quasi sanctum Domini adorare. Sed et promiscui sexus et vulgi oblationes veluti quasdam miantias et forte apud Deum maximas quasi in gazophylacium Domini comportare. Et sic certe absque omni dubio oculo ad oculos hodie videmus impletum quod voce prophetica beati Thomæ martyris olim fuerat prælibatum, nam in duplum vel in quadruplum credimus restitutum quod circa sacros pontifices plura liberalitate fuit depensum. Et hæc potuit esse una ratio et non minima quare sit divina providentia, ut beatus pater Edmundus se pro se ac pro suis antecessoribus quasi obsidem daret, et solvendo charitatis seu hospitalitatis debitum, civiliter tamen indebitum se et illos liberaliter liberaret ; et putandum quod fratres domus ipsius hoc debitum recipiant, ut debitum a donatoribus tanquam donum omnia convertentes ad ipsum beati Patris seretrum adornandum.

6. Nunc igitur convertere aliquantulum, o lector, si vis simplici oratione fore contentus, et dic cum R. Gregorio verba ipsius ad tuum referens intellectum. Quid, fratres, cursus iste significat ? An casu

gestam crederetis quod electus ille Domini B. Thomas A proprie dici possit, cum pro fide martyrium non accepit, ut videtur. Constat enim regem Angliæ sub quo passus est, et similiter illos a quibus passus est Christianos fuisse ac fideles, saltem fide informi, nec agebatur ad hoc ut jam dictus præsul aliquem articulum fidei cogeretur defendere, aut aris idolorum thura imponere. Sed erat quæstio inter regem et præsulem de quibusdam juribus, quæ unus injuriam, alter justitiam, æstimabat. Quæ quidem quæstio salva fide utriusque et moveri poterat et finiri. Sed ad hoc satis congrue respondetur, quod est fides articulorum, et est fides sacramentorum, et est fides catholicæ dignitatis et ecclesiasticæ libertatis. Pro fide articulorum in symbolis expressorum astiterunt sancti in agone certaminis contra principes, sed paganos. Pro fide sacramentorum et potestate clavium constituerunt doctores Ecclesiæ contra hæreticos atque schismaticos a fide devios. Pro fide ecclesiasticæ libertatis pugnatum est et pugnant hodie fortes ecclesiarum prælati contra principes et tyrannos nomine tenus Christianos. In hac igitur ultima acie fortes facti sunt in bello B. Thomas, dominus Stephanus, et sanctus Edmundus, et suo testimonio probaverunt, quod non minus est testis qui defendit ecclesiasticam libertatem, quam is qui propugnat articulate fidei Christianitatem. Alioquin non diceret Dominus improperanter malis Ecclesiarum rectoribus per Ezechielem : « Non opposuistis vos murum pro domo Domini, ut staretis in prælio contra ascendentes ex adverso. »

C Magna enim potestate munivit Dominus vicarium suum, videlicet B. Petrum, cum tradita ei potestate clavium, ligandi scilicet atque solvendi, statim adjecit pollicens, quod portæ inferi contra hanc auctoritatis potentiam minime prævalerent. Portas inferi hæreses voluit intelligi et tyrannicas potestates.

8. Secundum ergo præceptum legis divinæ qua dicitur : « In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum, » manifestum est quod per hos testes tres eximios probata est peroptime causa atque defensio ecclesiasticæ libertatis, et pro indicio demonstrativæ probationis, ratio posebat ut duo saltem ex tribus in Cantuariensi ecclesia, cujus causa agebatur, in monumentum victoriæ duo testes legitimæ probationis non solum vivi, sed et defunctorum corpora remanerent, ut essent quasi titulus triumphalis suffraganeos suos ad similia provocandi, et in spe certaminis victoriam obtinendi, nec oportebat ut tertius adderetur qui dispensatione divina ad ampliandum ecclesiastici honoris titulum utiliter ad alias servabatur. Non est enim in præjudiciale Cantuariensi Ecclesiæ quod corpus B. Patris Edmundi ibidem cum aliis minime requiescit, quia ex hac causa nihil deperit, nec honor ejus inde vilescit. Imo bene reintuenti, certum quod tam personæ quam loco ex hoc plurimum honoris accrescit. Manet autem ejus memoriale quod non derelinquetur in sæcula, quod talis fuit Cantuariensis archiepiscopus, et qui illius sedis patronus fuit et defensor in terris, et procul-

gestam crederetis quod electus ille Domini B. Thomas A proprie dici possit, cum pro fide martyrium non accepit, ut videtur. Constat enim regem Angliæ sub quo passus est, et similiter illos a quibus passus est Christianos fuisse ac fideles, saltem fide informi, nec agebatur ad hoc ut jam dictus præsul aliquem articulum fidei cogeretur defendere, aut aris idolorum thura imponere. Sed erat quæstio inter regem et præsulem de quibusdam juribus, quæ unus injuriam, alter justitiam, æstimabat. Quæ quidem quæstio salva fide utriusque et moveri poterat et finiri. Sed ad hoc satis congrue respondetur, quod est fides articulorum, et est fides sacramentorum, et est fides catholicæ dignitatis et ecclesiasticæ libertatis. Pro fide articulorum in symbolis expressorum astiterunt sancti in agone certaminis contra principes, sed paganos. Pro fide sacramentorum et potestate clavium constituerunt doctores Ecclesiæ contra hæreticos atque schismaticos a fide devios. Pro fide ecclesiasticæ libertatis pugnatum est et pugnant hodie fortes ecclesiarum prælati contra principes et tyrannos nomine tenus Christianos. In hac igitur ultima acie fortes facti sunt in bello B. Thomas, dominus Stephanus, et sanctus Edmundus, et suo testimonio probaverunt, quod non minus est testis qui defendit ecclesiasticam libertatem, quam is qui propugnat articulate fidei Christianitatem. Alioquin non diceret Dominus improperanter malis Ecclesiarum rectoribus per Ezechielem : « Non opposuistis vos murum pro domo Domini, ut staretis in prælio contra ascendentes ex adverso. »

C Magna enim potestate munivit Dominus vicarium suum, videlicet B. Petrum, cum tradita ei potestate clavium, ligandi scilicet atque solvendi, statim adjecit pollicens, quod portæ inferi contra hanc auctoritatis potentiam minime prævalerent. Portas inferi hæreses voluit intelligi et tyrannicas potestates.

8. Secundum ergo præceptum legis divinæ qua dicitur : « In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum, » manifestum est quod per hos testes tres eximios probata est peroptime causa atque defensio ecclesiasticæ libertatis, et pro indicio demonstrativæ probationis, ratio posebat ut duo saltem ex tribus in Cantuariensi ecclesia, cujus causa agebatur, in monumentum victoriæ duo testes legitimæ probationis non solum vivi, sed et defunctorum corpora remanerent, ut essent quasi titulus triumphalis suffraganeos suos ad similia provocandi, et in spe certaminis victoriam obtinendi, nec oportebat ut tertius adderetur qui dispensatione divina ad ampliandum ecclesiastici honoris titulum utiliter ad alias servabatur. Non est enim in præjudiciale Cantuariensi Ecclesiæ quod corpus B. Patris Edmundi ibidem cum aliis minime requiescit, quia ex hac causa nihil deperit, nec honor ejus inde vilescit. Imo bene reintuenti, certum quod tam personæ quam loco ex hoc plurimum honoris accrescit. Manet autem ejus memoriale quod non derelinquetur in sæcula, quod talis fuit Cantuariensis archiepiscopus, et qui illius sedis patronus fuit et defensor in terris, et procul-

7. Doctor gentium, Apostolus sanctus, Patres Veteris Testamenti in catalogo sub quodam epilogo ponens, nominatim expressis aliquibus aliis a justitiæ operibus designatis, tandem concludit et dicit quod tales per fidem vicerunt regna. Fides enim testimonium accepit ab operibus, ab opere operante magis quam ab opere operato; unde sic concludit in fine : « Et hi omnes testimonio probati sunt. » Patres etiam Novi Testamenti testimonio fidei probati sunt, quia testes facti sunt usque ad mortem, unde in laude Innocentium dicitur quod testimonium reddiderunt Domino Jesu Christo etiam non loquentes; et idcirco a Græco vocabulo, quod sonat *testis*, martyr vel martyres sunt vocati. Unde non incongrue quæri potest quomodo B. Thomas martyr

dubio eorum qui credenda crediderint est pius intercessor in cœlis. Sed posito quod corpus ejus inhumatum fuisset in Anglia, quid honoris et gratiæ pro tot beneficiis tantis patribus et successive exsilibus Gallia tunc haberet? Anglia quidem tunc læta foret, sed Francorum patria, in qua fulserunt tam præclara miracula, tractum modici temporis tam celebrem memoriam aboleret. Nunc autem dispensatione divina, ut credimus, melius est provisum, ut unum regnum gaudeat, se talem Deo genuisse devotum, et tantum habuisse patronum; et aliud regnum similiter tali sibi collatum cœlitus fore donum, retinere scilicet thesaurum, vas, inquam, corporis sui omni lapide pretiosius.

9. Est et aliud memorabile et considerabile in hoc facto. Prædecesores sui B. Thomas et dominus Stephanus fuerunt ad suam ecclesiam solemniter revocati, utrum vere, an fictitie, nos facti ignari existimus, et melius rei probavit eventus. Sanctus Christi Domini confessor Edmundus non fuit aliqua solemnitate debita adhibita revocatus. Quomodo ergo venisset invitus, vel potius impudicus, qui pudicitia tam mentis quam corporis fuit hominum reputatione et rei Christianitate conspicuus? Fecit ergo quod debuit, et ultro se, ne fontem daret in frontibus, non ingressit, sed eorum loco et patria se subtraxit, qui ut ipsum possent retrahere libenter ad tempus cum ipso extra patriam exsulerent, et exilium post vitam sustinerent, quod inviti in vita cum ipso sustinuisse volebant. Providit ergo Deus melius, ut sine ipsis consummaretur in patria, in qua non erat eis calumniandi vel insultandi larga data licentia, quæ ipsius patris vitam atque miracula facile suffocasset, si ejus corporis præsentiam in patris ipsius patria habuisset. Unde provisum est ut illis detraheretur detraktionis materia, et Dominus sanctum suum per hoc proveberet ad majora. Exstant enim ipsius miracula miraculosa tam in Anglia, cui præfuit, quam in Francia quam adivit.

10. Alia, et ut videtur, uberior nunc ratio occurrat, quare separationem dictorum patrum Dei dispensatio sic providit. Certum est quod in Anglia B. Edmundi regis et martyris refulgent miracula pretiosa, quibus patria illa mirifice decoratur, et Deus in sancto suo mirabilis prædicatur. Posito autem et constante quod beatus confessor Christi Edmundus locum sepulturæ suæ fuisset in illa regione sortitus, ex æquivocatione nominis, saltem apud imperitos fuisset miraculorum attributio obumbrata, et per consequens forsitan diminuta. Et quamvis inter sanctos nulla sit prorsus dissensionis materia, quin potius gaudium et exsultatio, sicut de bono proprio de alterius prælatura: vulgus tamen ignarum facile contentionis materiam assumeret, et de sanctorum miraculis et meritis plusquam ratio exigeret, disputaret. Subtracta est igitur controversiæ calumnia, et magis relucet miracula ab uno ad alium relata. Et hoc nescio an in spiritu quasi videtur, quod Dei confessor Edmundus, ut regi Ed-

A mundo cum quadam reverentia sanctis congrua, regnum cederet, in quo prius ille pie regnaverat, et per martyrii gloriam tempus et locum præanticiperaverat, ut quierat prior loco et tempore, ei cederetur charitatis honore. Et est verisimile, quod si tantum regem B. præsulis Edmundi tempora habuissent, quod nequaquam de illa patria excessissent. Quin imo videtur ipso facto quod præsul martyr honoravit, cum locum, ut dictum est superius, excessit. Nam æquivocationis ab eo sortitus est vocabulum, et non casualiter, sed secundum divinæ prædestinationis eventum. Nam ut in ejus legenda diffusius enarratur, mater S. præsulis cum ipsum gestaret in utero veniens ad tumbam B. martyris, motus vitales primum sensit in parvulo quem gestabat in utero, et infans Edmundus nondum Edmundus videtur motu suo martyrem salutasse, et per hoc communis vocabuli gratiam impetrasse. Jam vivus mortuum salutavit, et moriens viventi in cœlo martyri locum dedit. Qua in re quid aliud est pensandum, nisi quod factum est a Domino factum esse credatur, per quem quidquid in vivis agitur, aut mortuis, ordinatione rectissima sive occulta seu etiam manifesta, per Dei providentiam dispensatur.

11. Sed et hoc in fine credimus adnotandum, quod ratio superius posita exigebat B. Thomam martyrem in Dorobernensi Ecclesia tumulari, ad cujus gloriam est provisum, ut tantus doctor et pontifex cardinalis et primas tandem ei succederet, qui de loco sepulturæ ipsius sanctum corpus ipsius laudabiliter et condigne transferret, et Scripturarum super translatione ipsa monumenta relinqueret, sicut hodie in Cantuariensi Ecclesia reperitur, quod videlicet præfatus dominus Stephanus archiepiscopus B. Thomæ martyris corpus de crypta in qua statum in morte ipsius collocatum fuerat, propriis manibus ad superiora supremi altaris loca transposuit, et præsentem rege Anglorum et fere cunctis pontificibus et principibus, aliisque regni optimatibus, in aureo et gemmato quasi stellato solio collocavit, et modum translationis et ordinem luculento sermone descripsit, et cum eo quem prudenter descriperat in Domino obdormivit. At B. præsul Edmundus similem non in loco, sed in modo, omnino habere meruit sepulturam, et translationis etiam modum consimilem et consimilibus indiciis gloriosum. Sepultus est enim in Pontiniacensi ecclesia cum gloria et honore, sicut superius est narratum. Sed postquam Domino complacuit sanctum suum amplius sublimare, ut excellentior locus ipsum exciperet, et celebritatis ejus memoriam duplicaret, tunc, inquam, auctoritate apostolica est provisum, ut ad hujus translationis gloriam commendandam, cardinalis Albanensis episcopus, antea Rothomagensis archiepiscopus, et non solum ipse, verum etiam Tusculanus episcopus, similiter cardinalis, cum pluribus archiepiscopis et episcopis advenirent, et coram Francorum rege illustri, et quasi coram tota familia procerum regni Franciæ translationis obsequium devotissime celebrarent.

Similitudo igitur permaxima est in istis, quod A utraque translatio de mandato summi pontificis per cardinales hinc et inde, per archiepiscopos et episcopos utrobique, per reges et utriusque regni principes, et per multitudinem fidelium populorum cum omni veneratione, qua fieri decuit et oportuit et potuit, ut completa, ut ipso facto quasi digito potuit demonstrari, quod Deus et non homo ad honorem sanctorum suorum et ad excitandum devotionem

fidelium hæc insignia voluit procurari. Qui se vult in sanctis gloriosum et admirabilem et superlaudabilem et superexaltabilem in omnibus et ex omnibus et præ omnibus prædicari. Cui est honor et gloria, imperium et potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Explicit tractatus de promissione beati Thomæ martyris facta Pontiniacensibus.

XV.

EXCERPTUM E COD. REG. MUSEI BRITAN. 13 E. VI.

Omissis omnibus quæ vel in juventute, vel in archidiaconatu vel in prapositione, vel in officio cancellariæ Thomas egerit, de quo scribere proposuimus, discordiam inter Henricum regem Anglorum Matildis imperatoris filium, et eundem promotum in Cantuariensem archiepiscopum protractam diutius, sub certis capitulis breviter cum tali signaculo c-c denotatis sine laudabili concludamus.

Thomas creatus archiepiscopus regis resignavit sigillum.

Archiepiscopus ad postulationem regis distulit archidiaconatum Cantuariensem transferre.

Clarenbaldus sine professione quærebat benedictionem accipere, regem habens factorem.

Comes de Clara Rogerus homagium facere noluit archiepiscopo, rege consentiente.

Willelmus de Ros regem non archiepiscopum agnovit ut dominum.

Willelmus Einesfordix dominus Laurentium expulit ab ecclesia, quem excommunicavit archiepiscopus, rege non certiorato.

Nuntii regis consuetudines, quas avitas vocant, a domino papa roborari non impetraverunt.

Ab archiepiscopis et episcopis confirmatæ sunt regni consuetudines.

Philippus de Broc canonicus Bedfordiæ, propter maleficium est expulsus a regno.

Joannes Mareschaldus archiepiscopo pro manerio quodam adversarius instructus est in curia regis.

Archiepiscopus adversus episcopos appellavit et D ab iis appellatus est.

Archiepiscopus tractus in causam ante legatos Willelmum Papiensem et Joannem Neapolitanum, ablatorum petiit restitutionem, sed non impetravit.

Rex archiepiscopo dare signum pacis in osculo penitus abnegavit et abjuravit.

Archiepiscopus post pacem factam in Angliam rediens, plures armatos occurrentes invenit.

Quæ circa personam archiepiscopi die Martis qualiter evenerint invenietur.

Willelmus Senonensis archiepiscopus, domino papæ litteras dixerit.

Ab episcopis concurrentibus Ecclesia Cantuariensis reconciliata fuit.

Thomas archiepiscopus canonizatus est a domino papa Alexandro.

Quoties inter archiepiscopos Cantuarienses tibi Thomas protomartyr in Anglia Normannorum temporibus inter legendum occurrerit, toties ejus vitam laudabilem, actus eximios, exsilium, passionem, in morte constantiam, post transitum ab hac luce cœlestem ad patriam crebra miraculorum insignia, sub silentio non prætereas.

1172 clero totius provinciæ Cantuariorum generaliter Londoniæ convocato, præsentem Henrico filio regis et regni justitiariis, Thomas Cantuariorum archidiaconus et regis cancellarius, nemine reclamante, solemniter electus est in archiepiscopum. Electionem factam sine aliqua contradictione recitavit Henricus Wintoniensis episcopus apud Westmonasterium in refectorio monachorum, quarta feria ante Pentecosten. Electus autem Salbato Pentecostes ordinatus est in presbyterum in Ecclesia Cantuariæ a Waltero Roffensi episcopo, in ordinationibus et in dedicationibus faciendis Ecclesiæ Cantuariensis vicario. Sequenti die Dominica consecratus est ab Henrico Wintoniensi episcopo, vice Londoniensis Ecclesiæ tunc vacantis, episcopo Londoniensi Ricardo secundo rebus humanis exempto, quod ad jus suum spectare dicebat Walterus Roffensis episcopus, sed non obtinuit.

Nuntiis ad dominum papam directis, quem a Gallias descendente Willelmus de Monte Pessulano tanquam dominum ligium suum receperat honorifice, celeri relatione perlatum est, quod suffraganei Cantuariensis Ecclesiæ sibi pastorem elegerant, qui concurrentibus omnium votis jam a propria synodo fuerat consecratus. Acceptum fuit verbum istud in auribus domini papæ. Litteris igitur episcoporum, litteris etiam prioris et conventus Sanctæ Trinitatis, litteris quoque regis in medium recitatis, sub audientia cardinalium in consistorio postulatione facta, facilis et jucundus juxta petitionem ab omnibus datur assensus. Pallium itaque cum ea gravitate, cum ea remoratione, cum ea solemnitate qua consueverant nuntiis est commissum,

quod Thomas archiepiscopus in sede Dorobernensi conditionibus solitis involutus, et sacramento constrictus, ab altari majore suscepit. Postquam autem induit vestes summis sacerdotibus, Domino disponente, collatas, habitum sic mutavit, ut mutaret et animum. Nam curiæ curis interesse non approbans, ut eximeretur a curia, vacans orationi, superintendens Ecclesiæ suæ negotiis, nuntium in Normanniam regi direxit, renuntians cancellariæ, sigillum resignans. Quod alius in cor regis ascendit, in se solum causam resignationis tam subitæ retorquentis. Audierat namque quod Maguntinus archiepiscopus in Teutonica sub rege, quod Coloniensis archiepiscopus in Italia sub imperatore, nomen sibi vindicent archicancellarii. Qui nec promiscuis actibus æstant turbati rerum officia si gestant in dextra baculum pastorem, et ad expediendas regni vel imperii necessitates et pacem Ecclesiæ procurandam propensius accingantur, dummodo cancellarius curiæ sinistro lateri sigillum allateret nunc regis nunc imperatoris, qui dicitur protonotarius.

Thomas Cantuariorum archiepiscopus obviam regi

veniens, cum rediret in Angliam, receptus est in osculum, sed non in plenitudine gratiæ, sicut vultus statim aversus omnibus qui convenerant, patienter ostendit.

Thomas ex archidiacono Cantuariensi sumptus ad archiepiscopatum, ad instantissimam regis postulationem diutius distulit archidiaconatum transferre. Transtulit tandem ut rex petivit, sed gratiam regis ad tempus subtractam, ut videbatur sibi postmodum redintegratam non ad plenum agnovit.

Clarembaldus abbas electus Sancti Augustini benedictionem ab archiepiscopo Thoma querebat accipere, sed in ecclesia propria, sed sine professione, sed spe cujusvis in posterum subjectionis prorsus ademptæ. Cum autem rex se verbis hujusmodi non opposuerit, partibus antiquitatis in finibus stare persuadens, et eas omnibus modis quibus id fieri potuisset inducens, alteram inclinatio videbatur in partem.

Capitula quæ sequuntur quære infra in hoc codice anno 1175, etc., etc., etc.

SANCTI THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AD PAPAM ALEXANDRUM.

Litteræ consolationis, quas vestra nobis dignata est paternitas destinare, magnum quidem mediocriter anxiato afferre possent remedium: aut si saltem nostra circa unum aliquid figeretur angustia, spem nonnullam respirandi possemus ex eis concipere. At quoniam de die in diem malitia invalescit, multiplicantur injuriæ, non nostræ, sed Christi, imo quia Christi, eo magis nostræ, succedentibus sibi invicem more fluctuum procellis, solum nobis videmus imminere naufragium. Nec aliud consilium superesse, nisi ut ipsum quasi dormientem in navi pro viribus nostris excitantes dicamus: *Domine, salva nos, perimus*. Et hoc sane aptiorem malignandi Romanæ Ecclesiæ infirmo rem conspicit, ut vere liqueat, quod quidquid in caput, sive bonum sive malum, sive dulce sive amarum defluit, per barbam descendens, nec oram vestimenti relinquit inta-

ctam. Eripitur Jesu Christo, quod sanguine suo comparavit. In ipsam ejus sortem potestas sæcularis manum extendit. Adeo ut nec sanctorum Patrum sanctiones, nec statuta canonum, quorum apud nos etiam nomen exosum est, nec clericis quidem patrocinari valeant modo, qui ab hac jurisdictione hæc usque speciali privilegio fuerunt exempti. Et quoniam enarrare vel prosequi scripto, quæ patitur, longum esset et lædiosum, ad vestram mittimus paternitatem magistrum Henricum, fidelem et familiarem vestrum et nostrum, in cujus ore posuimus singula, seriatim prout vidit et audivit, vobis exponenda. Et si placet, credite, tanquam si nos loquentes audiretis viva voce. Hoc tamen sciatis, quoniam, si fieri posset, multo libentius vos in persona visiteremus nostra, quam in alia. Loquimur vobis sicut Patri et domino: et quod dicimus, summo silentio petimus occultari. Nihil enim nobis tutum est, cum omnia fere referantur ad regem, quæ nobis in conclavi vel in aurem dicuntur. Væ nobis, qui in hæc servati sumus tempora, quorum diebus accesserunt